

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поптајте,
Па га с' млади цуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уадише!

Бранко.

ПЕТАР П. ПЕТРОВИЋ-ЊЕГОШ

Митрополит и Господар Црне Горе

и

Пјесник српски.

Пише Др. Ј. Томановић. *)

I.

До ступања на владу

Брига Петра I-ог око приутовљавана свога на-
шљедника. Борбе Савов Петровић напушта духовну
службу и прелази у војничку. Васпитавање Рада
Томова Петровића. Његови учитељи: Јосиф Троиц-
ки и Симо Милутиновић Сарајлија. Смрт Петра
I-ог. Проглашење Петра II-ог.

Новосклопљени *Свети савез* био је одавна умирио Јевропу; Наполеон Велики био је већ умро у заточењу на острву Св. Јелене исте године

*) Извори, којим сам се служио у овом раду:

1. П. П. Његош посљедњи владатељ Владика Црногорски од В. М. Г. Медаковића. У Новоме Саду. Књигопечатња А. Пајевића 1882.

2. Годшњица Николе Чушића, издаје његова задужбина, година I. Петар Петровић Његош, пјесник српски, од Свет. Вуловића. У Биограду у државној штампарији 1877.

3. Петар П. Петровић Његош Владика Црногорски и его литературна дјелатност. П. А. Лавровъ. Москва. Типографија Э. Лиснера и Ю. Романа, Арбатъ, д. Платонова, 1887.

4. Петар П. (Раде) Петровић Његош Владика црногорски (1830—1851). П. А. Ровинскій. Изданіе С. петербургскаго славянскаго благотворит. общества. С. Петербургъ. Типографија Е. Евдокимова. Б. Игалънская, II. 1889.

5. Српска Зора. Беч. Год. 1878. Критика на г. Вуловићеву радњу у Годшњици од Ј. Томановића.

(1821), када Грци отпочеше седмогодишњи рат за своје ослобођење; а Петар I, (који је још за свога живота, утруђена скоро педесетогодишњим владањем своје отаџбине, међусобнијем раздором искрвљене, између силе источне и лукавства западнога, стекао био назив *свештога*.) пошто је морао по други пут лијепу сродну Боку оставити у име награде, што је већ побједоноснијем савезницима помагао јунаштвом и крвљу црногорском у очајној њиховој борби са непобједимом Наполеоновом силом, огорчен толиком неправдом, с једне стране, и трагичном смрћу Карађорђевог савезника, с друге, је у договору био према опћем вјековном непријатељу, лишен уздања у помоћ новоускрснуте Шумадије, с друге стране — морао је скрићенијех рука, — тај славни побједитељ Круса. — баш тада к томе још лишен оне ако ће и мале помоћи новчане, што је од Цара Павла Црна Гора од Русије примала, гледати, како сами Грци понављају чудества старог јунаштва њихова и како великодушнијем дјелима цио изображени свијет потресају у борби са опћијем непријатељем, — те сву бригу своју сводити око измирења закрвљенијех племена домаћијех и око приутовљавана свога нашљедника.

Не имајући порода као митрополити Господари су црногорски од

Митрополита Данила били дошли својима заслугама у народу, а не никаквом силом, до права, да означују себи наслѣдника између својих сродника, и према томе праву до дужности, да се о његовом приуговљењу за владоца старају.

Петар I. имао је три брата: Стијепа, Сава и Тома. Стијено је имао три сина: Станка, Јока и Митра; Саво три: Ђорђа, Машана и Вука; а Томо два: Пера и Рада. Те је најприје био одабрао Митра, синовца од најстаријега брата Стијена, и на ту сврху га учинио архимандритом манастира Стањевића, давши му име Димитрије, но који умрије још за живота његова.¹⁾ За тијем је био прихватио Ђорђа, братанића од другога брата, Сава, којега као ђакона пошље год. 1825 у Русију, да се справља за владичанско достојанство. Али г. 1828 априла мјесеца руски консул из Дубровника Гагић јавља Петру I-оме, да се „с његова владања непохвалног, неприлежности у наукама и непостојаног карактера, учинио недовољнијем највишега призрења, и да се одриче да вас с временом замијени у Црној Гори“; да хоће, да се поврати у отаџбину; али обзиром на Митрополитову препоруку, да га из Русије не пуштају без претходног његова знања, наређено му је, да пита Митрополита, што он мисли о судбини свога синовца.²⁾ Тако је Гагић писао Митрополиту, који му је на то одговорио, да се Ђорђе дома поврати. Но Ђорђе, бојећи се сигурно дома повратити од својих сродника, промијени мисао и одма већ шледеће године прелази из духовне у војену службу.

1) Вуловић, Годишњица стр. 310.

2) Ровински, стр. 12.

Сад су долазили на ред братанићи Митрополитови од трећега брата, Тома. А пошто је Пера био ожениен, стари Господар пригрли Рада за свога наслѣдника.

Томо, син Марка Петровића, ступио је у брак са Иваном, шћером Лаза Пророковића с истијех Његуша. Из тога брака родио се Раде 1 новембра 1813.¹⁾ Он је до 10-те своје године живио у родитељској кући, проводећи дјетињство своје као остала дјеца његушка. Али је морао већ његов стриц Митрополит у њему нагледати будућег генија, кад га је код себе узео, да га књизи учи неки калуђер Мисајил, па његов секретар Јаков Цек. Но ту није морао дуго останути, нити се код тијех учитеља много користовати; јер по тврђењу још жива свједока, коме се највише може вјеровати, Петар I. посла Рада још дјететом на Топлу калуђеру Јосифу Троповићу, тада на гласу учитељу, који је држао школу у црквеној кући код исте парохјалне цркве Св. Спаса (Вознесенија), гдје је као парох служио. Ту су школу походила дјеца из свијех имућнијех кућа из цијеле новске крајине. Овај је учитељ био калуђер савински, сестрић и бивши ђак Инокентија Дабовића, архимандрита савинскога, мужа у оно доба врло изображена. Али није сам архимандрит Инокентије био учитељем о. Јосифа. Његова је мати била у Млетцима васпитана, и од ње се био научио и италијанском језику. Тако је он био у стању поред часословца и псалтира, писања и рачунања, да упућује дјецу и у италијанском језику, до јучер тако потребитоме на приморју далматин-

1) И ја прихваћам ову годину, јер одговара боље шледећима, у којима је Раде учио код Троповића и Милутиновића.

скоме, особито у Боки, гдје су се дјеца исључиво одавала морепловству. 1.)

Свједок, који ово тврди, јесте Перс Достинић, сестрић и ђак Троповићев, који га је наслиједио у учитељевању. Њему је била дужност да вазда буде уз малог Рада, који је стојао и на стану код Троповића, пошто је сам Троповић, као парох простране парохије, више пута морао и кућу и школу остављати. И за то овај још у животу свједок заслужује, да му се највише вјерује односно година, када је Раде код Троповића на школу пошао, колико је код њега провео, и што је учио.

Досадашњи биографи Петра II листом говоре да је Петар I. позвао Рада на Цетиње код себе тек г. 1825, и пошто је ту научио читати и писати код калуђера Мисајила и секретара митрополитског Цека, да га је послао у манастир Савину код о. Јосифа Троповића, који је приправљао ђаке за чин свештенички, да и њега приправи. По овоме дакле Раде је морао с Цетиња поћи код Троповића бар г. 1826, дакле од 13. година. Што више исти биографи по Врчевићу пишу, да је Раде пошао код Троповића тек г. 1827, дакле већ монче од 14 година; а како сви признају, да је Раде у 16-ој години био развијен као други у 20-ој, то би њима био пошао код Троповића већ младић учињен, што њима ни мало не пада у очи, јер држе, да је богословију код Троповића учио.

Но ово свједока жива, да је Раде мали код Троповића на школу дошао, на Топлу а не у манастир Савину, и да је ту учио као остала

дјеца основну школу а не богословију, преко три године а не двије; и овај свједок био је старијим другом његовијем све док се на Цетиње повратио, куда га је и допратио. А да је Раде од четрнајест година на Топлу пошао, не шћаше му требовати тај чувар, од кога је одиета виши био, кад му је било 14 година. Дакле Раде је највише у 10-ој години дошао из очинског дома на Цетиње, а у 11-ој пошао на Топлу, одакле се опет на Цетиње повратио тек монче од 14 година г. 1827.

Било је то јесени једне недјеље кад је Раде са својим пратиоцем стигао на Цетиње баш у доба, кад се литургија служила. По литургији приступи Раде Митрополиту, који је сједио на манастирском докату за столом, на ком је био крст и јеванђеље, а око њега сјеђели су браћа му Саво и Томо, Стеван Перков Вукотић, поп Никола Матановић, Ђурашковић и још неки Митрополитови доглавници. Стари Митрополит — ово све казује свједок Достинић — ту загради Рада добро при пресима и тако га је подуже држао, а сузе му од милине низ образе потекосе. То је био очити благослов из дубине срца раздраганог сиједога Господара Црне Горе на свога братанића, тако обдарена љепотом душевном и тјелесном, у ком је можда већ назирао достојнога свога наслједника.

Још један догађај казује исти Достинић, који треба овдје навести. За вријеме бављења Радова на Топли, сво код Троповића Сава Петровића, жалећи му се, како му се брат Митрополит расердио на сина му Ђорђа тако, да га је с Цетиња удалио, замјеривши му се с једне народне игре, у којој се по обичају народноме за-

1.) Српска Зора, г. 1878.

летио био и ухватио једну мому на начин стидни; те је молио о. Јосифа, да пође на Цетиње, да ублажи Митрополита, не били Ђорђу опростио. И о. Јосиф пође одма на Цетиње, и стоја на Цетињу 12 дана, и умоли доброг Господара, те опрости Ђорђу и посла га у Русију. Ово се слаже са онијем, што Медаковић пише о понашању Ђорђином на Цетињу, који „млад, пун ватре, чињаше много што шта, те га најпоселије његов стриц Владика од себе одпушти.“ То је било жао свијема главарима поради његова оца Сава Маркова, који бјеше најизврснији Црногорац, те су настојали код Митрополита, да опрости Ђорђу и да га пошаље у Русију на науке.¹⁾

Овај догађај са онијем сузама од радости, којим је стари Владар дочекао Рада, даје нам повода, да промишљамо, да је у дубини душе старог Владара већ Раде био заузео мјесто Ђорђино, што би наодило потврде и у даљем *изображавању* Радовом под његовијем оком очинскијем; као и у одговору Петра I-ог рускоме консулу Гагићу у Дубровнику г. 1827, кад му се овај први пут потужио на Ђорђа, тек је у Русију био пошао, због његова владања, гдје Митрополит наглашује, у којој се муци сада налази, не могући изнова раздраживати дуготриљење Господара Императора молбом, да би најмилијеве изволио доставит му средства, да отпрати *другога свога сродника на мјесто Ђорђа Петровића*;²⁾ а то је било прије него се Ђорђе одрекао нашљедства на митрополитски престо и прије него је прешао у војничку службу. А каже се још, да је Ми-

трополит често својој браћи говорио о Раду: „Ово дијете, ако не умре, биће одличан јунак и наметан човек; и камо срећа, да ми је он мјесто Ђорђа на науке пошао!“

Дошавши с Топле, на Цетињу је Раде нашао другога свога учитеља, Сима Милутиновића Сарајлију. Симо се родио у Сарајеву г. 1791. Оцу му је било име Милутин Симић, и био је трговац. Побјегнувши из Сарајева од куге, настани се у Земуну, гдје је Симо отпочео своје школовање. За тијем је учио у Сегедину и у Карловцима — у све 7 година. У то букне устанак у Шумадији и родитељи Симићи пређу у Шумадију. С њима пређе и Симо, кога сенат одма узе за свога писара, али се он и оружја лаћао као добровољац. Г. 1813, када Турци надвлађају, пређе опет у Аустрију. Г. 1815, када је други устанак букнуо, опет прелази у Србију, одакле одма креће пут Влашке, да тражи родитеље, који су били такођер побјегли из Србије. На путу се томе зауставља у Видину као бостанција код једног доброг Мухамеданца. Г. 1818 опет се враћа у Србију, одакле одма креће пут Бесерабије, да тражи опет своје родитеље, које нађе у Кишињеву, гдје бјеху и многе српске војводе из првог устанка. Г. 1825 иде преко Одесе у Њемачку, гдје у Липиску г. 1826 издаје своју *Србијанку*, походећи универзитетска предавања. Ту се упознао са Хердером, Кругом, Гримом, Уландом, Ам. Палфи, Герхардом и славнијем Гетом. Г. 1827 позове га из Њемачке Књаз Милош Обреновић у Србију; и крене, али на путу се предомисли и окрене к Цетињу. С Цетиња исте године у септембру оде под Ловћен

1) Медаковић. Стр. 37.

2) Лавров. Стр. 17.

више Швајцара и два осам дана чи-
стог италијанског трагедију *Обили-*
ка. Тако се упознајемо и са другијем
учитељем младога Рада. Значајно
је тако се трефило, да скоро у исто
доба дођу на Цетиње и Симо и
Раде. Симо је по свом признању
незван на Цетиње дошао. Сва је
прилика, да је тада одма Господар
Митрополит позвао Рада с Топле на
Цетиње, да настави своје учење код
Сима, већ чувеног пјесника српскога.

У своме предговору к Историји
Црне Горе Симо пише, да се бавио
у Црној Гори преко три године; по
томе дакле он је Цетиње оставио
већ г. 1831, одма, послје смрти
Петра I-ога, која се десила концем
г. 1830. Тако знамо становито, ко-
лико је Симо учио Рада: од јесени
г. 1827 до прољећа г. 1831, од ње-
гове 14-те до пола 18-те године,
дакле преко три године, а не пет
година, као што наводи Вуловић,
ни само годину, као што мисле Ла-
вров и Ровински.

У три године дана у најљепшим
својим годинама она пјесничка душа,
онај гениј уз другога генија могао
се довољно почети будити; Симо
је могао свога ученика како је хтио
упутити; а генијални ученик могао
се добро користовати и самијем дру-
жењем са онако генијалнијем учи-
тељем. А да се збиља користовао, то
благодарни ученик сам признаје, по-
свећујући му *Личу Микрокозма*, у
којој га посвети апострофира:

Да, свагда ми драги наставниче!

А на гробу му још јасније своје при-
знање открива:

Ја сам теби много дужан, дужности
су ове свете,

Ка олтару признаности нека вјечно
оне лете!

Ти м' уведе поглед први у зрачнијем
просторима.

Како је и што је Симо учио
Рада није нам познато. Сам учитељ
оставио нам је успомену само о је-
дној својој учитељској лекцији. Уче-
ник — вели — Црногорац, младић
од 16 година (1829) препирао се с
учитељем својим, Србином из Србије,
о јунаштву српском. Ученик је хва-
лио Црногорце нада све Србе; учи-
тељ признавао је јунаштво црногор-
ско, али није могао допустити, да се
не призна јунаштво и оној земљи,
чије је јунаке он у *Србијанци* опје-
вао. Ево, ја сам можда најгори Ср-
бијанац, а изићи ћу слободно на
мегдан свакад најбољему Црногорцу,
нити ћу се прешанути, ни побјећи;
па ко не вјерује нека обиде. Кад то
рекне изиђе на двор. Мало послје
зовне га ученик у собу. Ја ти, рече,
немам кад звати најбоље јунаке цр-
ногорске, него ево ти мене, па да
сеједне сад дим у дим по црно-
горски, да познаш, што је и дијете
црногорско. Симо се најприје опирао,
а најпослије рече: Немам руке, коју
бих дигао на Његуша, него удри,
ако мислиш, да се плашим. Ученик
упали један пут, и други пут, али
оба пута зрно падне пред Сима а
до њега не дође. Онда га Раде за-
грли и каже му, да га је хтио само
купати, и да је у мале пушке био
ставио толико праха, колико да зрно
само из цијеви испане. Жестока на-
рав Симова дивно се сусрела с огње-
ном душом Радовом. Двобој овај
красна је слика тога сусрета.¹⁾

Врло су вјероватне анегдоте, које
се причају о Симовом учитељевању.
Он би — прича се тако — узео мла-
дога Рада и ходио с њим по кршу

1) Вуловић. Годишњица стр. 313.

и жези, док оба не би клонули од умора. Или би легао с њим на сунчаној припеци, те би гледали, ко може дуже издржати сунчане жарке зраке. Кад би га упитали, што тако ради с дјететом и што га мори, рекао би, да га он тако васпитава за владара, ако за то хоће, а ако хоће за што друго, нека му кажу.¹⁾

Но ако учитељ ништа не говори, ученик је рекао, да му је учитељ увео „поглед први у зрачније просторе.“ За то Симо морао му је растворити одиста историју с митологијом и географијом, а поштогађ и астрономије и физике. Поред буђења, или боље његовања генија Његошева, то увађење његова погледа у зрачније просторе, што значи у познавање свијета, друга је заслуга Сарајлијна.

Г. Ровински добро је схватио, што је и како је Симо учио свога ученика: „У њега је била цијела школа, но правилног занимања с науком није било, као што у опште није била у духу Симовом никаква система; него је васпитање и образовање текло средством читања, живе ријечи и узajмне измјене мисала, било ту у соби или на шетњи.“²⁾

О књижевном раду будућег великог пјесника још ипак нема ни трага. Спомиње се једна његова пјесма о рату Царице Катарине II. с турским Царем, коју да је спјевао по некој руској књизи за вријеме Милутиновићева бављења на Цетињу, али ни то није поуздано. На сваки начин пјесник је није нигдје штампао, и тијем, ако ју је и спјевао, уништио ју је. Његов књижевни рад

1) Вуловић, стр. 315.

2) Ровински, стр. 16.

почиње тек доцније у зрелијим годинама.

У очи Лучинадневи г. 1830 био је куцнуо пошљедњи час многозаслужнога, многомученога и светога живота Петра I-ог, који се у 7 сати у вечер престава.¹⁾ Колико је он мислио и радио за бољитак своје државе најбоље се види по томе, што га је у дубокој старости од близу 90 година смрт затекла на врло важном државном послу. Како је непријатељство између племена било постигло врхунац, брижни Владар био је сазвао на скупштину све странке бапи на Лучин дан, не били браћу закрвљену измирио. Тако смрт овога светога Владике затече крвнике и осветнике оружане једне спрам другијех. Ово је био страشان појав, јер су могли ту сви изгинути, само да је с једне стране било и најмањег повода.

Но ту су била на окупу браћа преминулог Господара, Стеван Перков Вукотић, архимандрит острошки Јосиф, и остали главари црногорски, који се заузму између странака и израде, да ухвате вјеру до Турђева дневи. Особито се овом приликом истакао мудрошћу, тактом и енергијом Станко Стијепов, најстарији братанић Петра I-ог, којег је овај шиљао по важнијем пословима у Србију (г. 1809) ради договора са Карађорђем и кашње у Русију.

Поред овога већ окупљенога народа, на глас, да се Свети Владика преставао, поврве Црногорци из свијех крајева на Цетиње. Ту се пред свијем народом прочита завјештај преминулог Господара, којим именује својим наслједником свога братанића Рада Томова, проклињући свако-

1) Медаковић, стр. 42.

га, који би се овој његовој вољи проти-вио. Овијем је завјештајем мудри Господар хтио и формално узаконити своју пошљедњу вољу и силом своје заклетве јамчити јој извршење. И нико из народа не подиже гласа противу ове воље Петра I-вог, „јер је то била воља и жеља сложнијех свијех Петровића, да Раде дође на престо, па и самог рођеног оца Ђорђина, Сава Маркова, и свијех црногорскијех главара, осим једног *западњег пошријежњака*, Вука Радонића, који је носио назив *гувернадур*. Он је мислио, да је куцнуо час, да лови по мутној води, тер му је намјера била, да раздвоји Петровиће, подижући глас за Ђорђа. Али Саво Марков ту на збору пред свијем народом изјави: Ја знам да се Ђорђе одрекао нашљедства, па за то и ја као његов отац признајем Рада за Господара; — и тијем осујети црну намјеру *гувернадурову*“. 1)

Други дан послѣ смрти Петра I-ог, архимандрит манастира Острога вакалуђери по правилу црквеноме младога Рада у присуству шездесет свештеника, обухавши га у црне мантије преминувог Митрополита и давши му његово име Петар. Послије тога црквеног обреда архимандрит Јосиф у пратњи свега свештенства изведе већ *Петра II* из цркве пред народ, који га поздравѣ радоснијем клицањем: „Са срећом и у добар час!“ — и пуцњавом из пушака. И ту пред свијем народом први приступи младом Господару стари архимандрит и пољуби га у руку, а за њим сви остали главари и сви присутни Црногорци, па најпослије морао је и

сам *гувернадур*. 1) Обзиром пак на онај злонамјерни покушај гувернадуров, иза кога се могао крити и непријатељски прет иза граница црногорскијех, главари црногорски нађоше за добро још да овај чин и ово сагласје у писмо ставе и својима потписима да засвједоче 2), очевидно бојећи се, да непријатељ не стане мутити по нахијама, те да не би који нашао кашње изговора да од ове једнодушности одпане.

Народ, оплакавши свега доброга Господара, кога је кашње подигао на олтар светитељски за његова добротинства, и утврдивши на његовом мјесту његова избраника Петра II, развије се мирно са Цетиња. Она љубав Црногораца према својој отаџбини, која је Црну Гору по толико пута спасла и од непријатељске силе и од пакленог искушења, и у овом тако критичном часу појави се и побједи.

Тако је на најсвечанији начин и овом приликом освештано било већ укрјењено право нашљедно на цетињски престо црногорскијех Господара у кући Петровић-Његоша, како свијешћу свијех Петровића, тако једнодушном оданошћу свијех главара црногорскијех и цијелог народа.*)

1) Мед., стр. 51. — Причање Врчевићево особито о догађајима приликом смрти Петра I-ог, није тако озбиљно па ни вјероватно. Он је писао више за забаву као добар приповиједач, него ли за науку као критички историчар.

2) Лавров, стр. 20 и 204 и 205.

*) Како мислим ову радњу прештампати у засебну књигу, бићу благодаран свакоме Црногорцу, који ми достави свентуалну исправку или допуну к њој по казивању још живијех поузданијех свједока.
Писац.

ДЕВОЈКА СПРАВЉЕНИЦА

или

Све на стару

Збитије

при почетку XVI вијека у Дубровнику

сачинио Никша Гради.

ДЈЕЈСТВО ДРУГО.

Прво јављење.

Белија у сумостану Кармена.

Фра Сабо сам

Не! толиких погинути неће
Синак суза! — Ово су ријечи
Светог оца цркве, мајке наше:
Ватра жива букти недогледних
Африканских простора у њима,
Но их крати духа божанственог
Крепка сила. — Ал, не чекан сада
Ко ми куца ћелији на врата,
Богољубна смета размишљања?

Јављење друго.

Марко и Фра Сабо.

Марко.

Добро јутро оче! начуо сам
Јучер да си мало назебао,
Па ме ево теби у посјету.

Фра Сабо.

Бјех доисто мрвицу нахлађен:
Ствар од ништа: препукла путина.
Ох! да није пустих годинаца,
Био би ти здраво и весело,
Кано риба. Свакојако фала
Теби синко, што си се старога
Учитеља твога споменуо
Данас л'јепо.

Марко.

И друга ме води,
Оче мили!

Фра Сабо.

Каква?

Марко.

Исповједи

Њу ти само под печатом тврдим
Могу казат.

Фра Сабо.

Ех! да: виђу, крупна
Има бити; но каква је, да је,
Реци бистро без одвлаке.

Марко.

Љубав!

Фра Сабо.

Љубав? љубав, синко! Великоме
Богу фала: већ сам се бојао
Горег ђавла; те ми тежак скину
Камен с прсих.

Марко.

Не знаш ни по мисе
Јоштер, оче!

Фра Сабо.

Што говориш чисту
Колудрицу мијеси за наго
Заволио, ни наказно биће?

Марко.

Горе! горе!

Фра Сабо.

Светога ми Влаха!

Ту се ради о паклу читавом!

Ах, неј Марко, ах зло те не снашло!
Гдје забразди?

Марко.

Омили ми млада
Кате мала, справљеница наша.
Није љепше цуре у свијету,
Без ње никуд није ми живота.
Ево, оче, сву ти тајну јавих,
Сад ме свјетуй!

Фра Сабо.

А знали за твоју
Слабост Кате?

Марко.

Како не зна? Богом
Заклињем те! гдје би се сакрила
Слатка тајна двома заљубљеним?
Није можно. — Лани, на тргању,
Кад бијасмо у Конавлим сами,
Ми се оба тамо замилисмо.
Шта да кажем? Свакдање опћење,
Пуста младост и природа дивна,
Све нас скупа заплете у тајну
Мрежу драгу.

Фри Сабо.

Дјевојачког хара
Ти не такну?

Марко.

Не! Божје ми мајке,
Не доисто!

Фра Сабо.

А на што иђаху
Ваше главе?

Марко.

Оче! пловијасмо
Ми у рајској пучини милине,
А нијесмо никад помислили
Буда ћемо, ни коме ли крају
Допријети.

Фра Сабо.

Паметно! заного:
А пак сада?

Марко.

Сада ми је брига,
Да ми моју не удаду Катy,
Са некијем с' Мајкова поморцем,
Што ју проси.

Фра Сабо.

Ваљда ти науми,
Да је за те испросиш? Властелин
Да се роди скоро заборављаш,
И поносно Минчетића чедо?...
Па да водиш са папе дјевојку?

Марко.

Мени дакле, боље, поштеније
Било б' оче, Минчетића чеду,
Осрамотит за стадом дјевојку,
Шта се мени повјерила млада,
Нег је водит?

Фра Сабо.

Ох! госпару Марко!
То не рекох. У тој замјенитој
Чистој свези, што нехотно сама
Међу вама заузла се младим,
Није гријех никакав. Озбиљни
Па да разлог сутра ј' одријеши,
Није Кати, ни теби срамоте.

Марко.

То признајем; но буди ма који
Да разлози нас развргну, оче,
Није мени живота, ни Кати.

Фра Сабо.

Вјеруј, Марко, празне маштаније
То су твоје, и снови дјетински.
Свакој рани, коју отрованим
Није злочин означно зубом,
Лијека ћеш наћи.

Марко.

Ал залуду
Све то збориш, оче, до вијека
Нећу Катy прегорјети: за њу
Свакој жртви готов сам: млађему
Брату права уступит на моје
Очинство; па, са малом потпором
Ићи прости трговац у Змирне,
Да ту с њоме проведем, у скромном
Браку, дане.

Фра Сабо.

Младости! младости!
Теб' је равно све до Цариграда!
Једно маште зору у гордоме
Престављају нам снови, а друго
Посве бива на св'јету, у ствари
И на јави.

Марко.

Ал, оче, немој ме
Ласкавога из наручја наде
Стрмоглувит црне у поноре
Безуфања. Са оцем говори,
Моли мајку.

Фра Сабо.

Да! све ћу покушат,
Да т' угодим; но, из свега веле
Баш не чекај.

Марко.

Овој у невољи
Буд' ми само, оче, од помоћи:
Дјелуј крпко, а биће што Бог да.

Јављење друго.

Маркова соба у палачи Минчетића.

Нике стара сама.

Да је малој Кати наудила
Сјајна справа, то ј' очито. Страшно
Да је боли глава све се тужи,
И док се не опорави, неће
Да о Криту, и његовој прошњи
Чује збора. — Да не би по врагу
Баш имале каквога темеља
И презрене козичине гатње? —

Да баш Луце није погодила? —
 Не, не; није могуће да дотле
 Дјевојка се разумна превари,
 Да се дотле буде заблемула
 Сјајном надом стварих немогућих. —
 Гдје да човјек здружи се кобилом? —
 Гдје се чуда такога видјело? —
 Неко куца — ко би могò бити?

Јављење треће.

Орсат Ђивов, Луко Маров и Нике стара.

Нике стара.

О госпари моји, добро дошли?

Орсат Ђ.

Јели дома госпар Марко?

Нике стара.

Није,
 Навластито ал за вас ми рече
 При изходу, да, кад би сте дошли,
 Будете га за мало почекат,
 Е ће доћи од часа до часа.
 У толико служите се овдје,
 А, са вашим ја ћу допуштењем,
 На мој посб.

Јављење четврто.

Орсат Ђивов и Луко Маров.

Луко М.

Да речем баш чисто
 Што но мислим, Орсате, од много
 Доба Марко наш се преиначи
 Већ у свему.

Орсат Ђ.

Ја сам већ одавна
 Ту промјену опазио.

Луко М.

Ништа
 Што је прије бегениса, неће
 Сад да трпи.

Орсат Ђ.

И нашу дружину
 Посве слабо похађа. Чавчића
 У Екуби молисмо га, да би
 Полидора приказò — не шћеде. —
 Сви бијасмо справни, но залуду

Цио наш труд оста. Јер без њега
 Приказање читаво не мога
 Да с изведе никако.

Луко М.

Гле! у лов,
 На рибање већ с нами не иде,
 Ко што прије. Та миса, мој брајо,
 Није здрава.

Орсат Ђ.

И мени се чини.
 Но на сврху, ко зна?

Луко М.

Да по црном
 Кома врагу не буде га љубав
 Савладала љуто?

Орсат Ђ.

То би могло
 Бит занаго, али се спомени
 Пословице: младенац заљубљен,
 Младенац је изгубљен.

Луко М.

По златним
 Обичајим славнога нам града,
 Није дворит слободно младенцу,
 Осим љубе, што му родитељи
 Изаберу смотрено, па само
 У чистоћи брака законитог.

Орсат Ђ.

Да! тако је!

Луко М.

За то, супрот свакој
 Изван брака испразној љубави,
 Завјерена је ова дружина,
 И бити ће свеђер.

Орсат Ђ.

Треба дакле
 Прије свега излијечит Марка,
 Е то смо му дужни ко рођаци,
 Ко другови храбри, а нада све
 Као вјерна браћа из дјетинства.
 Но ево га! Гледај како иде
 Вас замишљен.

Јављење пето.

Марко и пређашњи

Орсаш Ђ.

А Божје ти вјере!
Што се Марко тако наоблачи,
Ко врхунац Срђа у сред зиме?

Луко М.

Што те снашло? Реци нам, најгоре
Е потајни угљен прли.

Марко.

Ви сте
Мени дражи од брата рођеног,
Па све боли тужна срца радо
Би вам причо, да могу се каквој
Од вас надат помоћи баш буди
И најмањој, али се жестоко
Посве бојим, да мом јаду није
Већ лијека.

Орсаш Ђ.

То су привиђења
Разгријане маште.

Марко.

Ах! еда су!
Боље по ме било би.

Луко М.

Заљубљен
Да нијеси?

Марко.

Можда.

Луко М.

Погодисмо!

Марко.

За несрећу.

Луко М.

Немој тако Марко!
Куће није ту у Дубровнику,
Што се не би с тобом драговољно
Осватила.

Орсаш Ђ.

Ријетке се такмит

Могу с твојом, а да је надмаши
Гдје је која?

Марко

Истина је права,
Ал све замањ.

Орсаш Г.

Дали си по срећи
Замислио тамо у свијету
Каквог краља шћерцу поноситу,
Те се страшиш ваљда да т' је краљу
Поклонити неће?

Марко

Изван пута
Изиђосте посве; али ваше
Знадем ћуди, па стид ме големи
Обухвата, нетом би вам тајну
Изустити хтио моју.

Орсаш Г.

Тројство
Нас зваху кô дјецу и јединство,
Спомињеш се? Да, казуј без стида,
Кô да сâм се собом разговараш.
Не окл'јевај.

Марко

Алем камен нађох
У сред пусте гомиле.

Луко М.

Чуднога
Ну случаја!

Марко

Срце ми занесе
Лице красно наше справљенице,
Кате мале.

Орсаш Г.

Све за три дни дасам
Погађао без престанка не би
То за наго био погодио.

Луко М.

Е, кад чујеш такијех дође ти
Управ да се лијево прекрстиш
Ногом.

Орсаш Г.

Богме! си се домислио
Управ мудро, нетом си одабрô
Таку љубу.

Луко М.

Умјеће кухати

Мимо сваке.

Орсат Ђ.

И мијесит, Марко,

Кано прва од првих.

Луко М.

Када јој

Будеш одкле писо, она хитро
Даће књигу Божу, дјетићу ти,
Да јој све потанко протумачи
И проучи.

Орсат Ђ.

Имат ћеш тазбину

Да се с њоме дичиш. Браћолице
Све до једног а и Шкапрленде.

Луко М.

Благо теби! е ћеш међу своје
Моћ набрајат и дунда Хламину
Из Бргата.

Орсат Ђ.

Биће ти родица

Пере Рого са Минчета.

Марко.

Доста,

Доста браћо, ако Бога знате.
Аман једном! Изпод огња жива
Карба љутих и поруга једва,
Једва дишем.

Орсат Ђ.

Немој се бојати!

Јунак пао, јунак се подиго!
Племенити кад и кад посрне
И падише хат арапски. Зору
У највећем ал ће га у брзо
Занијети трка стрмоглавна
Сред бојнога поља, гдје се царства
На сабљама дијеле.

Марко.

Кљусина,

Ко што ја сам, чим на све четверо
Ноге једном поклизне, никада
Устат неће.

Луко М.

Такови нијесу

Никад били момци Дубровчани,
А наасве кљусе бит не може,
Ко се роди кољена од славног
Минчетића.

Орсат Ђ.

Спомињеш ријечи

Учитеља нашег Калкондиле,
Кад нам старац Плата тумачио,
И казиво, да ј' боље младићу
Врат да сломи једном, него да се
Преда икад љубави, наукам
Свакојаким док к борби живота
Још се справља?

Луко М.

За то и дружина

Сва се наша крсти од љубави,
Кано црног од врага. — Дакако
Ал ће доћи врјеме и љубави —
Све на стару. Чуо сам Тудизи
Да те Иван справља се искати
За Орицу своју, што на гласу
Јес дјевојка због рајске љепоте,
Те је вичу свудара ко узор
Дивни знања и лијепе сваке
Умјетности.

Орсат Ђ.

А ти потиштеном

У толико са слушкињом дане
Провађо би љеној у тамности,
Дочим скоро вреници нам храбри
Гоце Маро и Гондола Јаков
Назад мало разбихе сву силну
Војску, што но супрот граду посла
Краљ Остоја, и дочим цијела
Жељом гори наша омладина
Да што прије себи и родноме
Дубровнику освијетла лице.

Марко.

Ваше ријечи, и све на околу

Што ми стоји, све се то противи
Срцу моме страном, а страном се
С њим судара; те сад се налазим
Кано човјек, што затечен тмином,
Пред дуваром, узнемирен, тешкој
У заблуди, гдјегао се обрати,
Свуд наводи дувар, па утрућен
Веће с мјеста незна да се крене.

Јављење шесто.

Дјевојачка соба у полаци Минчетића.
Нике стара, Кате мала, Стане, Луце и Цера.

Кате мала.

Младо, л'јено, лаковјерно момче,
Мој госпар ме ћути, па би за ме
Све жртвово свога рода сјајне
Повластице, јере благостању
Свећ навикѓ, не може да види
У даљини неизбјежне дане
Кајбе љуте. Ал прије нег ови
Црни дани буду икад дошли,
Боље по ме, по сто пута боље,
Да ме живу и младу прождере
Тврда земља. — Но је Кату малу,
Мјеште тебе, научила горка
Злу невоља, па је право, драги,
Да већ она за тебе се брине
И предвиђа за тебе. — На пола
Плачно ако, на пола шаљиво
Немоћником сад се прикажујем,
Да угодим мом несуђенику
Још један пут, а то баш потоњи;
Тај гријешак кратки а невини
Скоро Бог ће опростити слабој
Мени дјеви, е за њим неумих
Да се држим свећер хрбљава
Друма строге дужности. — Рад мене
Неће плакат несуђеног мога
Добра мајка; нећу ја да будем
Њему камен гдје би с' спотакнуо.
Нек он иде својом стазом сјајном,
Ја ћу нижом, гдје сам се родила,
Ја ћу нижом, поштенијом за ме.

Др. Дадо (с двора.)

Si pud?

Ника стара.

Сипѓ! ко је то што сипа?

Јављење седмо.

Др. Дадо и пређашњи.

Др. Дадо (улазећи)

Може ли се?

Нике стара.

Ох! ти си доктуре!

Добар дошѓ: тебе с нестрпљењем
Сви чекасмо.

Др. Дадо.

Дали је болестан
Госпар Антун, или му госпођа
Није добро?

Нике стара.

Они су нам здраво,
Богу фала, ал је обољела
Кате мала, што нам се јучера
Тек справила.

Др. Дадо.

Трице, бабуштине
Бит ће само. Poi che stanno bene
L'eccellenze loro, più di tanta
Fretta d' uopo non era. Но гдје је
Немоћница?

Кате мала.

Ево ме, госпару!

Др. Дадо.

Па фала ти! Други пар рукава,
Други, други! ова ми regium
Certe genus et poenates moeret,
Други посве! iniquos. — Оваке
Јер ручице и прењезно лице
Неће нигда имати занаго
Шћер копча.

Кате мала.

Мене боли тешко

Глава; црну кадицад копрену
Пред очима виђу, наоколо
Па све ми се врти.

Др. Дадо.

Прелијено!

То је случај посве јасан. Liquida
Cum solidis pugnant. Али да се
Мир поврати међу њим' а спаси
Живот теби, ево ти: Recipe: (пише).
Chamomillae florum uncias duas,
Паче: Aquae communis fervidae
Et sachari albi uncias decem.
Разумијеш?

Кате мала.

Да! по нешто: само

На то име камомиле, све ми
У желудцу с' тужи па би шћела
Да би било могуће...

Др. Дадо.

Oh certo:
Perchè nò? Si potrebbe....

Каше мала.

Воде
Узет просте са шећером мјеште
Комомиле, би ли се на који
Могло начин?

Др. Дадо.

Да! да! Scinplieibus
Гдјегођ боље дође се до циља.
А иначе: per saepe natura
Suis sola se viribus juvat.
Па зашто не? — si potrebbe...

Нике стара.

Овим
Мој доктуре! ricibus potrebbe,
Ми нећемо никада се управ
Разумјети. То је по лацмански. —
Богу фала, када смо међ нама,
Говоримо барем нашки. Може,
Ил' не може данас Кате мала,
Љека мјеште другог, са шећером
Воде саме узет?

Др. Дадо.

Може, може.

Нике стара.

Благо нама! а хоће ли брзо
Да оздрави? С њоме би, каква је,
Сав бијели свијет опросио.

Др. Дадо.

Не бојте се: што на младо дође,
Прође брзо. Pur di questa Clori,
Bella cosa sarebbe esser Tirsi.
Che fortuna! — Ne sit ancillae
Tibi amor pudori — Petrarca
Nel vederla avrebbe ripensato
A quel tempo caro della vita,
„Mentre che il cor dagli amorosi vermi
Fu consumato e'n fiamma amorosa arse.“

Нике стара.

Што велите то, доктуре?

Др. Дадо.

Ништа,
Ништа. Само неколико тајних

Сад набрајах имена љекова,
Да их неби гдјегођ при потреби
Позабио.

Нике стара.

Благо теби! кад си
У младости по страном свијету
Пропутовџ, те си научио
Тако красне ријечи, што управ
Милина је слушаат, а будала
Неће народ нигда ни на пола
Моћ да схвати. — Ја би се заклела,
Да сам ваздух њима добро надут
Може сваку немоћ да оћера.

Др. Дадо.

То је мало и од више. Нико
Ипак не зна јоштер управ докле
Може вјера, кад је тврда збиља,
Да начини међ нами свакијех
Баш чудеса. Ја сад одох. Нике
Ти покорно поздрави госпођу
С моје стране.

(Оде).

Јављење осмо.

Нике стара.

Какве се памети
Овај млади доктур дочепао
Преко мора.

Стане.

Старога заного
Доктура је Франа надмудрио,
И остале све.

Луце.

Њему ни слуга
Није доктур Франо. Кад он дође
Немоћника у кога, ни рјечце
Не прогбри; гледајући управ
Тог несрећног у очи, прије му
Било такне, па *реците* брзо
Напише му, и за тим опуха
Ко опарен све муче.

Каше мала.

Колико
Пута врачех у очи недјеље,
Или млада петка, мој сућеник
Да ми с' у сну појави, знатели,
Свећер досле ко ми се јавио?

Стане.

Не, заного.

Каше мала.

Кристо са Мајкова.

Штане.

Вас је твоја слика и прилика;
Никуд боље.

Каше мала.

Не знам сама право
Да ви срца пожуду искажем.
Но свакако што је пресудио
Господ биће, а његовој вољи
Доброј свеђер, ко би с' усудио
Приговарат?

Нике стара.

Нико, нико моја
Мила Кате. А сад ти, зличино, (*пут Луце*)
Реци мало, имаш ли јоштера
Црних сумња, ко што некад?

Луце.

Све су
Сумње прошле, па све су бијеле
Моје мисли, ко што теби косе.

Јављење девето.

Госпоцка одаја у палаци Минчетића.
Слава Антунова и Фра Сабо.

Слава Анш.

Што ми рече Фра Сабо? — Незгоди
Тој се не шбах нигда домислити. —
С једне стране цура пуна стида
И послушна, невино дијете
Кано јучер тек рођено; с друге
Узор момче, да му с' може звати
Срећном мајка. Но ипак, привидно
Све то бјеше. Обојица љуто
Преварише...

Фра Сабо.

Опрости ми, госпо!

Није тако, е, да се замиле
Повод даде дјечи, ко их пушти
У Конавле саме. Да је слама
Уфатила ватру, ватра није,
Па ни слама крива, него онај
Што их обе примакну без преше.

Слава Анш.

То сад виђу и ја, но с почетка,

Гром ко с ведра неба, затекла ме
Црна вијест, што м' донесе. Право
Да ти кажем, оче, никад није
Мени прошло ни на крај памети,
Да ми може син се заљубити
У слушкињу препросту.

Фра Сабо.

Најприје

Треба Богу зафалит, у ствари
Да се није горег припетило,
Што је могло још посвој прилици
Да се згоди.

Слава Анш.

Но што ћемо сада
Ми, и како?

Фра Сабо.

Марко би желио
Поћ са малом потпором на Змирне,
Ту трговат, оженит се с Катом,
Те с' одрећи цијелог очинства.

Слава Анш.

О том свему мој не би ти Антун
Опелелит никад, ни од шале,
Допуштио. А лудости сличне
Ко иначе жив би да предлаже
Сини њему?

Фра Сабо.

Све што је могуће
Да урадим, ја обрекох Марку:
Да м' угодим, но у једно додах,
Да од више не поставља наде
У ту радњу. Међутим, госпару
Ти Антуну можеш све до једне,
И потанко, предочити жеље
Твога Марка, само да Антуну,
Када сазна добро на чему смо,
Буде можно ослободит сина
Од пропасти па сачуват куће
Достојанство и племена.

Слава Анш.

Та ти,
Оче, ваља.

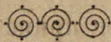
Фра Сабо.

У толико Кати
Малој, овде, нареди да дође.
С њоме мало прозборићу. Складна

Свеђер бјеше и разбора пуна,
Па је нада да ће се разлогу
Ласно предат

Слава Ант.

У твоје се вјеште
Међем руке, а Богу се молим,
Да он једном на добро окрене
Ову тешку породичну смутњу.

Из спахијског доба.

Од *Е. Л. Маркова.*

З-ег јулија скупио се, по обичају, готово читав наш округ на имендан код нашег доброг старог предводитеља — Демида Ивановића.

То је богат човјек, али племић старог кова и старих навика. Код њега ти је ширина, свега доста, сваки се ту осјећа као у својој кући; али човјек размажен одређеним правилима петроградског и западног етикета осудио би много којешта, а може бити и све у овом потпуно спахијском, безбрижном, а понеки пут пак и неуредном, али за то сасвим слободном живовању.

Велика капитално сазидана кућа на два ката са придацима удобна је као старинске шкатуле од првеног дрвета, какве смо гледали у кабинетима наших дједова, са мноштвом преграда, гдје се могло смјестити блага и читава архива докумената.

Ма колико да се скупи гостију код нашега доброг Демида Ивановића, никад није бивало ни ријечи о томе, како ће и гдје који ноћити. Сваки је претполагао и бивало је увијек тако да се је код Демида Ивановића увијек налазило свега и за свакога доста. Вуку из подрума без броја и мјере свемогућа вина и ракије, и у јутро за доручак, и преко дан за ручак, и у вече за вечеру; десетинама се пеку прасци, патке, ћурке; по читаве се недеље ране овсом туђе четворке и тројке коња — и никоме, ни газди, ни гостима никад не пада на ум да код Демида Ивановића може ишта премањкати.

Сама кућа Демида Ивановића и све остале јаке, богате не само по спољашњости грађе изгледале су некако озбиљно и

стално, дисале су некаквом давно утемељеном газдинском снагом, која се ту тако укоријенила да јој никакве случајности нијесу могле одољети; и зато је сваки гост долазио на овај господски двор са осјећањем пријатног спокојства и увјерења.

Погледате ли газду, газдарицу, и на њима видите исту озбиљност и сталност, иста јака старинска дотјераност и духа и тијела, која није ни за двије ни за три године. То су ти људи широких костију, широких рамена, високи, меснати, тешки; какав он, таква и она, обоје велике лађе сигуране за дуго путовање; било нос, било усна, било рука, — имаш шта видјети, имаш шта ухватити; има шта да живи и да се бори са животом, са свима његовим несрећама и ударцима. Проговори ли Демид Ивановић, сваки чује да говори жив човјек; насмије ли се, — далеко се чује, и свакоме је пријатно чути тај искрено-весело смијех.

Погледите ли им слуге, — и они вам уливају исту инстинктивну вјеру у дуговјечност и сталност свега овог сеоског живота, који се подигао на јаком основу као дуб на своме корјену. Изађе ли кувар, видите правог куvara какав и треба да буде у старој спахијској кући; стану ли кола пред врата, видите правога кочијаша баш са онаквом брадом и онаким трбухом, као што треба да буде, а не као у кочијаша-самозванца, који подмеђу јастуке да изгледају дебели. И коњи и каруце су исто тако солидни и сигурни. Можете слободно сјести и ићи куд хоћете, довели ли вас не само до Москве, него и до Казана.

Јасно је, дакле, зашто се разнолико спахијско друштво нашега округа тако радо купило у извјесне дане око тако богатог и спокојног огњишта.

Посље дуге, бурне гозбе весело похиташе људи доле, у онај кат куће који је сав био назначен за мушкарце. Ту су се увијек особито радо купили пушачи, љубитељи карата и пића, приповједачи бећарских анекдота и они што воду да похавају или да подријемају послуже ручка.

Велике, удобне и многобројне одаје у доњем кату куће Демида Ивановића личиле су више на какву касарну лумпујућих официра, него на кућу поштованог фамилијарног спахије.

На огромном старинском билијару у сред себе били су разбацани чибуци, ку-

тије са цигарима и дуваном, четке од хаљина, пушке, патронџаши, ханџари, официрске јахаће панталоне, цивилни капуте, журнале, капе, чизме, кожане кошуље... Баули, путнички сандуци и торбе, једни закључани, други отворени као шкољке, били су разбацани не само по ћошковима собе него и испод нога, по асталцима, по столицама, по диванима, такође измијешани са рубљем, хаљинама, обућом, хартијама и чешљевима.

Свуд су се без стјешњавања умивали, прали, чистили, бријали, чешљали, облачили и свлачили; ко на дубоком прозору, ко величанствено у фотељу пред великим скупљеним огледалом, ко у ћошку на баулу.

Поред зидова других одаја било је много меких дивана домаће израде које у седе називају турским; средине соба биле су већ заузеле наредним за спавање креветима. По асталчићима и прозорима било је још зараније размјештено свакојаких ликера и других спиритних напитака, а ћелави слуга Демида Ивановића Ликан и козаче Тишка, који су једини имали право да улазе у ово забрањено одјељење за вријеме одмарања гостију — послије ручка, већ су разносили на великим послужавницима читаве батерије чаша чаја са коњаком и румом.

Гости Демида Ивановића, као и он сам, одма покидаше са себе капуте, а неки још и много-што-шта друго и полијегаше куд које, на диване по двоје један до другога, на кревете, на наслоњаче, на прозоре, па чак и на сандуке и бауле. Овако слободан одмор посље врло ситога ручка, па још на такву врућину бјеше свакоме рајско уживање.

Тако је увјек бивало код Демида Ивановића и треба признати да никакав десерт посље ручка неби тако годно руском сеоском човјеку, који у свему љуби ширину и слободу. Овде није нико никога стјешњивао и ни одкога се ништа није захтјевало. Ко је хтио спавати — спавао је, ко је хтио пити — пио је, ко је хтио говорити — говорио је, ко је хтио у дријемању слушати — слушао је, ко је хтио ићи — одлазио је. Зато је овде и било свакоме лијепо, зато се овде сваки запета одмарао и то онако како му је било мило.

У осталом, мало је ко спавао; већина би обично ћутали у неком слатком полу-

заносу и као дјеча коју дадиље успављују простодушно би прислушкивали разговоре другејих, који пуше на дугачким трешњевим чибудцима и натенане сркућу чај с коњаком...

Домаћин је био јачи од нас младежи и никада није лијегао посље ручка, али се је за то најрадикалије и најскреније свлачио и проводио тако по једно два сата у својој омиљеној кожној наслоњачи у некреној бесједи са пријатељима пушећи и пијући чај...

Овога се је пута разговорно велики ловац и познати думпач Сергије Борисич Тимирјазев, богати спахија, гардиски пуковник у оставци и прави племић по својим обичајима у животу. Он је некако претјерано презирао сваку дужност по избору и никад се није кандидирао ни на какву службу ни у губернији ни у округу.

Његова лијепо заокругљена глава са кратко ошишаном косом, која се већ преливаше сједином, слободан сијев-јући поглед и по војнички ушпињени дуги просиједи брци давали су му јуначан изглед и нехотице свидали са његових широких рамена једно 10—15 годинаца. А сад кад је стајао пред нама у црвеној свиленој кошуљи препојасан гајтаном, и широким панталонама, које су се губиле у високим чизмама, он је изгледао као какав казачки ритер од запошљеног доба.

— И сад пију, не кажем! Разумије се да пију! говораше он шетајући се пред домаћиновом наслоњачом и сркућући из мале чашнице од кристала миришљаво ружичасто масло егеме de mandarines. — Али какво је то пијење? А и ко сад да пије, питам ја вас? Ево, макар овај, наш драги пријатељ Константин Димитрић, обрну се он плаво-ме и слабуњавом помоћнику државног тужиоца, што сјеђаше до домаћина. — Ето га, и права је свршио, и све могуће тамо Јустинијанове кодексе зна, и ђаво би знао шта још све зна, велики је говорник, момак, може се рећи, у цвијету младости, а упитајте га нека каже искрено, зар је он човјек?... Не, драги мој, ја вас озбиљно питам, немојте се наћи увријеђени: метните руку на срце па кажите — осјећате ли ви себе правим младичем, бисте ли могли, напријер, да сву ноћ пролудујете са циганкама, да осушите са друговима једно два сандука шампањера, па да се онда треснете, као да

ништа није ни било и са пијанке право на параду... на примјер на параду Николајевску!.. По десет сати да не сиђеш с коња, утегнут као у корсету, јака ти се упрла у образе као гвозден обруч, на глави шлем — читав аршин, а сврх тога још перјаница — читава кула вавилонска, а мраз — двадест степени, мој драги, па само у мундиру и танким ципелама, тако да ти се бакрено иње вата по образу... А чим с коња — опет лумповање... По три четири ноћи за картама!.. Ево о чему ја говорим. И здрављу нам није шкодило. Нијесмо ти ми знали ни за какво малокрвље. Још смо читаве легене крви пуштали... ко два ко три пута на годину, а већ по једном обавезно. А шта смо јели? Легиме ми тада, мој брате, нисмо знали и никакви ове horz d' osuvre' e и entremets, а све смо више јели различитих меса... Темелито! И сво проживјесмо, фада Богу, живи здрави што и вама желимо.

Главно је то што се имало су чим живити, били су људи. Огањ је био у човјеку, сила се у њему храла, ту је сила требало трошити... А шта да се сад троши? Каква сила? Остало је нешто налик на људе, а не потпуни људи. Немз мјшњаЕКА стију нема, крви нема! На чак ни егаса нема... Све некаква неденоицад, блиједи жути, мреко их је погледати. Ма да викне као човјек не може, него некако татко, шапће! Помислио би човјек да су дјеца а не узрасли људи. Да би се они сад насмијали као ми што смо се смијали да се прозори тресу! Та они су се и одучили да се смију... Ко се сад смије? Богами, нико... Ма ја се не шалим; ево реците искрено Демиде Ивановићу, јесте ли кадгод видјели да се данашња младеж смије? Развуче усне као против воље, па одма објеси нос... Па зар је то смијех, зар је то весеље!..

Не, драги Демиде Ивановићу, ми смо још затекли људе! То су били прави људи — а не инсекти! Сигурно се спомињете?... Они су још нас сматрали за ништавце... То су били прави великаши... Чисто не вјерујем кад се сјетим.. Нећу да идем далеко. Ви сте сигурно познавали Антипа Андрејевића Багрејева, још ми је био некакав дјед по мајци?... Знате Суботино, Карташевску, Писклово... све су то његова добра била, а од њега су прешла у књажеве руке... 4000 душа, драги пријатељу, ни мање,

ни више, и све у једном округу. И с њима шездесет хиљада рала земље, шуме, ливаде, рибањаци, ковандупи, кошутњаци, како се вели у старинским картама од куповица. Једном ријечју, свега доста.

Баш о њему и хоћу да вам причам једну малу епизоду, која се десила лично са мном. Треба вам рећи, да су мој покојни отац и Антип Андрејевић били велики пријатељи, и одужили су заједно, и били су рођаци, једном ријечју, тако су се вољели да један без другог не могу живити. Послије смрти мога оца он је ту љубав на мене пренио... Именом ме мојим никад звао није, но ми је увијек писао: „сину мога незаборављеног друга“. Разумије се, да ја нисам имао с њим ништа општег. Ја, — млад деран, корнет, имао сам своје мисли; он — генерал у оставци, стари лисац, било му је преко седамдесет. Наравно, да га годинама нисам посјеђавао. Једном добијем од њега писмо по нарочитом човјеку — он није никад слао писма по пошти, јер је мислио да то није господски, да племић за то има своје робове. Читам: „Сину мога незаборављеног друга.“ Добро, шта ли ће даље бити. „Ако, вели, ти, једини син и насљедник мога покојног незаборављеног друга, не дођеш код старог дједа, на претстојећи велики за мене празник, мој имендан, онда ја, дољепотписани, насљедни племић Антип Андин син Багрејев, никад више нећу да знам за тебе, мога недостојног унука Сергија Тимирјазева и проклећу те у мојим молитвама.“

Како ту да не пођем? Тим више што сам се надао, да ћу од њега нешто насљедити. Канио сам се, оћу ли, нећу ли, мрзило ме је ићи, а морао сам. Знао сам да је досадан пијаница, кад запије. Каквих ти ми нисмо имали пијаница, али њега се је сваки бојао. Нико није могао с њим издржати. Па шта, вајпосеље? мислим се ја. Нисам ни ја дјевојка... Неће ме, ваљда, на мртво појити, да ако жив останем. Напишем одма одговор, да ћу доћи врло радо и у назначени дан кренем.

Тек што сам се на мојим колима прикакао Картешевци — он је тамо живио — једно 120 миља далеко од мене — био сам изненађен... Не могах разумјети!..

Ударају у сва црквена звона, као узбуну на пожар, или као кад долази владика, па га дочекују са звонима... Мислим

се, шта ли би то могло бити? Чиними се, да ускре није? Кад видим на крају села стоје попови са кретима и с њима мој старац у својој кадифеној блузи, као што је обично носио... Чудеса! Излазим из кола, а старац ми приноси на сребрној чинији хљеб и со, клања се ниско, говори ми некакав поздрав — таман као да сам каква царека личност... Збунио ме је да нисам знао куд да се окренем, поцрвенио сам до ушију. „Руга ли се са мном овај стари комендијаш?“ мислио сам у себи; али није, ево гдје ме грати, из руку ме не пушта, љуби као рођеног сина, смије се од радости, благодари тако, ко да сам му бог зна какву ерећу долио.

— Е, вели, сад ћу знати да си ти заиста Сергије, син мога вјернога друга и мој унук! Сјетно си се старца, учинио си му почаст, ниси се уплашио од далеког пута... Велика ти за то хвала!

Попови ми за то отпјеваше на истом мјесту некакву кратку молитву, пољубисмо крет; попови опет зашпјеваше, и ми кренуемо опет по широкој улици. Попови благочино напријед, ја и старац за њима; око нас читава гомила гостију, свемоћних рођака и познаника.

Улица је била врло дугачка, на крају ње био је луг, а иза луга — кућа и друге спахијске зграде. И шта би сте ви помислили, Демиде Ивановићу? Погледам на десно — све изашло из кућа, сељаци, жене, дечурлија, сви у празничном одјелу, а пред вратима стоје постављени асталчићи и на њима колачи, ракија и друга јестива... Погледам на лијево — то исто... Где сад, мислим се ја, шта ли ће то још да буде?... Идемо, сви нас поздрављају, изиђе неки брадоња, моли да се не погнушамо његовога хљеба-соли... Баш си погодио, велим ја у себи! Таман ће овако строг господин као мој Антип Андреић да проба твој ропски хљеб! Сигурно ће захвалити и проћи даље... Кад оно изиђе сасвим друкчије: гурка ме старац: „Мука је, вели, одрећи, код њих је то свети обичај... увредиће се... А добар је човјек... грехота га је вриједијати... Хајдмо, вели, да попијемо по једну...“ Приступисмо, попијемо, узесмо мезе, ракија не бјеше сељачка, него све најбоље врсте, колачи такође, видим да су изашли из куварових руку.

Тек кренуемо даље, кад други газда

излази, опет се клања, опет моли: „Учините нам част, милостива господо!“

Опет ме гурка старац, опет шапће: „Е, сад већ не можемо натраг, кад смо једноме учинили част, ваља и код овога да свратимо... Још по једну, не мари ништа!“...

Сврнуемо и код овога, попили по чашицу и кренемо даље. Мени је то с пута добро дошло. Испрва ми је било криво, мислио сам напојиће ме каквим ђубретом... Али кад сам видио, да су то све fine ракије настојане са воћем и миришљавим травама, ја сам и сам почео радо да прилазим сељачким асталчићима.

Учинимо по један корак право, а по десет на страну... Сад десно, сад лијево... сад код једнога, сад код другога... Антип Андреић има за свакога шта да рече:

— Ово је, знаш, црквени татор, цијело га село штудје, треба му учинити почаст.

И чинимо.

— А ово је баш добар старац, то је најбољи пчелар у округу... Частиче нас липовим медом...

Пришли смо и књему. Пробали смо и липовога меда и ракију му пијемо заборавили.

Овдје нема газде, но је газдарица сама, излази он нов предлог. Била је дојкиња Рада, је то жена, човјека би за појас задјела... Од њеног се колача не можеш одрећи. Треба пробати...

Сви смо послушно пришли жени и пробали... али не колача него различите ракије. На јело је Антип Андреић некако чудновато увијек заборављао тек се примицао столу.

— Да ћеће бити већ доста? рекох му ја, кад смо обили једно петнајест астала.

— Не, вели, не мари ништа! Ти се не бој... Зар од ових ситница да се човјек опије... Ово је слабо...

А мене то слабо већ поче да клати на ногама. Обили смо још једно пет астала; гледам ја: сокака остаје још доста и свуд се бијеле астали.

Ето муке, рекох ја у себи: да ли он хоће, баш кроз сву ову „шибу“ да ме протјера? Опет прилазе гајде, клањају се, опет сврћемо прво на лијево код једнога, па на десно — код другога. Тамо осушимо чашицу од једне, а онамо — од друге врсте. А

прекинули смо већ јести; не могаше се више!

— Антипе Андрејевићу! да неће бити доста?... Да не претјерамо?...

— Којегта! раздера се он на мене, зар смо дјеца? Видиш како сви гости пију, зар смо ми гори од њих?... А још си ми неки гардиски корнет!... Опет свраћамо: на лијево код некаквог сиједог старца, на десно — код некаквог врљавог дугајије.

— Антипе Андрејевићу, доста је! Бога ми, не могу више... зло ће бити... Ја тако, велим, нијесам научно...

А он се, објешенак, смије, па не ће ни да чује.

— Нијеси научно, вели, е па научићеш! Код мене ћеш се брзо научити... А у туђ манастир са својим уставом не улази. Кад ја стари још не отступама, за тебе је балавца тим већа срамота! Чекај, кад ја речем да не могу више, е онда си и ти слободан!...

А кад сам се најзад почео противити и нијесам хтјео даље, он ти се поче увијати као лисица.

— Шта чиниш, хоћеш, вели, да ме срамотиш? Моји јадни сељаци приредили ради тебе такав сусрет, обукли се као на уекре, пекли, кували, накуповали пића, а ти и да не погледаш?... Држеш нос од њих!... Тако ће, брате, и мени и теби да замјере и имаће право... То није хришћански... Угледај се на попове, ни једног домаћина пијесу презрели; гдје смо нас двојица по једну — они су и по двије и по три изврнули.... А то су наши духовни очеви, од њих треба и ми примјер да узимамо...

Шта ту да се чини! Манем руком и посљедујем примјеру попова!

На такав вам је начин, мој дједо миде Ивановићу, ваш покорни слуга прошо сву сеоку улицу од краја до краја. Била је сигурно добра миља. Зар није то баш као „вроз шибу“ проћи? Једном ријечју, мој се је улазак у ту улицу догоднио приближно у девет сати у јутру, а излазак из исте, оћете ли вјеровати, равно у дванајест!... И тако ти је, мој господине, наш тријумфални пут са кретом и поповима трајао управо три сата. И за сво то вријеме удараху у сва звона, прави уекре!... То је заиста била свечана процесија... Ја би био задовољан да ме хоће тако саранити!

И шта би ви мислили да сам посље дознао? Лукави је старчина сва та пића и јела из своје куће послао и заповједио сељацима да изигравају са миом сву ту комедију! Како вам се допада? Сигурно му се досадило да пије просто, сваки дан на исти начин, у тој истој соби, на истом служавнику, из исте чашице, — па је и измислио, ради промјене, да се посгра, као мало дјете сељачке гозбе, те нам је приредио ту лакрдијашку параду. Па то је још ништа, но да вам даље причам. Најзад, долазимо са свом гунгулом пред његову кућу. Попови напријед у одежадама, а ми с гостима за њима. Какви смо дошли то вам не умијем казати... Сигурно смо били лијеси... Кад смо дошли пред врата, Антип Андрејевић наједанпут командује да станемо. Стадосмо. Гледам, изашли пред кућу сви укућани. А старац је волио да живи широко. Свега је код њега било. И домаћи театар, па и опера. Имао је своје пјеваче, музичаре, балетне играчице. Имао је чак и свога појету међу робовима, Евграином су га, памтим, звали. На имен и рођен дан увијек је некакве благодарне оде крпарио. Памтим, никако не мога једном да нађе риму за Антипа: све ми, вели, неке грубе излазе; па да би му изишло благородније он ти бубну — „Цар Един!“ Присно му је посллије од старца тај Един! Али оставимо то.

Стојимо ти ми, како рекох, пред вратима — све застрто ћилимовима, првеном свитом, просто као да чекају младенце из цркве! А домоуправитељ, — велечанствени господин, налике на каквог инглеског лорда — износи на сребрном послужавнику некакве кондире, старинске чаше, купе, бокале — ђаво би га разумио што су! Само је ствар у томе, да цио тај бокал мораш да осушиш... Па то посллије толиког предговора у седу! Како вам се чини, а? Мој ти старац несиједи без да се намршти, њему је то ка и ништа! А кад дође ред на мене, почех се мислити оћу ли. Страх ме обузе! То не бјеше ништа мање од добре боце шампањера, а у њему старо мадарско вино. Таква те чаша превари, ја је добро познајем: у глави ти је као да нијеси ништа ни пио, али ноге ни с' мјеста, као да су приковане... Али старац не да двоумити: пи без разговора, па то ти је. Немам куд, уложим и некапим с божјом помоћу... А ту домаћи концерт, е десне стране — пјевачи.

е лијеве — свирачи, пјевају нам похвалне химне баш ка младенцима... Почеше сви да се око мене увијају; богами, сам помислио, да није старкеља наукао да ме ожени са каквом својом вамбрачном ћерком; већ сам се обазирао куда да утечем у случају невоље. Али пошто испих бокал поче се све око мене окретати, — и старац и кућа и свирачи... Пењемо се уза скалу, а мени се чини да силазимо у некакву бању... Почињем да се свлачим... Даље не знам шта је било. После сам о томе друге распитивао... У глави ми је било тако бунило као да сам у тифусу...

Пили смо ти, мој господине, дванајест дана без одмора! Није то шала! Једино се чудим, како жив остадох! Шта ти ми нијесмо пили и на какве ти нијесмо начине пили! И то сва дружина, не само ми. По ваздан смо само сједјели за доручак, ручак, ужину, вечеру... Па се већ нијесмо ни дизали иза трпезе, — какво дизање! Тако ми Бога, не памтим ни оне који су нас разводили.

Пред вече се мало растријезниш, онда ти настаје театар, играње и музика до зоре. Сам можете судити, и актерке, и играчице, и пјевачице све је то било своје, дресирано за те ствари да не може боље бити. И све је то тако било изабрано да нијеси знао која је од које љепша! Занста, што се тога тиче, није требало учити Антипа Андрејевића: то је био велики зналац у том правцу, — мајстор пун укуса и вјештине... Скроз је познавао дјевојку. И разумије се, можете себи преставити како су се сви ти балети и театри свршавали. Сунце излази, а ми идемо да спавамо...

(Свршиће се.)

Док је снаге!...

Док је снаге, док нам душу грије
Света нада распламћелим жаром,
Док силније срдашце нам бије
Занешено жеље бајним чаром:

Хајте друзи — мила браћо хајте!
Своме роду цвјећа прикупљајте;
Не пустимо златне дане
Да их заман носи лет,

Кад нам чила снага пане
И младости свене цвјет —
Тада су нам слабе силе
За рад наше земље миле.
За идејом! Онај пламен живи
Нек' нас вјере кријени и води,
За идејом — соколови сиви —
Једну мисо нек нам слога роди, —
За идејом, за њу боримо се —
Та за борбу Србини родио се!
Не пустимо златне дане
Да их заман носи лет,
Кад нам чила снага пане
И младости свене цвјет —
Тада су нам слабе силе
За рад наше земље миле.
Удруженим, оним брацким жаром,
Слетиће нам милост српског Бога,
Дариваће својим светим даром
Паћеника тужног Срба свога;
Труди наши заман бити неће, —
Ко трн гази набраће и цвјеће.

Не пустимо златне дане
Да их заман носи лет,

Кад нам чила снага пане
И младости свехне цвјет:

Тада су нам слабе силе
За рад наше земље миле.

Сви на браник! а проклетство нека
Поколења издајци прати,

Сви на браник, на нас народ чека,
Сви на браник, позивље нас мати;

Хајте друзи, мила браћо хајте,
Своме роду цвјећа прикупљајте

Не пустимо златне дане
Да их заман носи лет,

Кад нам чила снага пане
И младости свехне цвјет:

Тада су нам слабе силе
За рад наше земље миле.

Мостар, 14 маја 1890.

Алекса Ристов Шантић.

Послије свечаности у Макарској.

Макарска (лат. Makarum и Makarum)
је главна варош и средиште приморја, што
се пружа између ушћа Цетине до ушћа
Неретве, постојбине старијех Срба Не-

ретвљана, који су на јадранском мору господарили, те им је и млетачка република, та славна краљица мора, данак плаћала, да слободно могу њезини бродови по јадранском мору пловити. Г. 1499 и ову српску покрајину као и остале јој сестре, осим Црне Горе, Турци освоје, и у њиховијем је рукама била до г. 1646, које дође у руке млетачке републике.

Ова лијепа варошица, са близу 2000 душа, пружила се на подножју високога Биокова, по обали тихога затона, затворенога са сваке стране, осим што с јужне има улазак као врата, кроз која се може к њој по мору допловити. Дочим стрше над њом у облаке високе голе литице, околина јој је питома, што једријем маслиницима што виноградима застрта. Према њој се на југу виде острви Брач и Хвар и на истоку полуострв Пељешац. А нови колеки пут, тек довршен, спаја је са Имоцком на самој граници херцеговачкој, којим је дакле дошла у живљем саобраћају и са пограничнијем крајем Херцеговине.

Нигдје по приморју далматинском не говори се чистије српски; и као што туда чујеш чист језик српски, тако видиш и чисте тишове српске. Истина је, у тој чистоћи језика српскога чујеш *било, липо* — мјесто *бијело, лијепо*, али има српскијех крајева гдје се чује и *бело, лепо* — па омет не смета то чистоћи ништа, нити за собом вуче више разлике као на прилику *чакавишина*. Већином се туда народ данас називље именов хрватскијем, па тако и свој језик називље, али је данас већ та разлика имена изгубила доста од своје снаге код људи свијеснијех и независнијех, и ми се приближујемо.

И на томе приморју макарскоме, лежи *Бришти* на стрмој урвини, „у топрагу узак само километар и стрменит, до брда мало више, ал је свака стијена од радине руке преврнута и харно плоди даром Божим. Особито су слатке крише и укусне вишње. Како ниједно село није уже у меашу, тако и ниједно село у приморју није благоносије при мору, а за брдом има љепоту сијаница и подгојене шуме. Када мрке коре низ приморје ломе и бура све на димове извитла, у Бришту се у рукавима може и са свијећом и руци. Пук је поносит, бисгроуман, радисан, побожан, и узда се у се и у своје кљусе“.

И у томе „дивотну осучају слагао се 81 дим са 450 жилавих и окатих примораца.“ То вам је на гласу село Брист близу Неретве, гдје се родно *О. Андрија Качић-Миошић*, славни народни пјесник *Разговора Угодног народа Словинскога*. „Реси га красна црква на сред села, сва кô из сира издјељана, са двије пирамидице и љепушнијем звоником. До ње је пучка учивна, саграђена по земаљском одбору на успомену милог *Старца*. На исток диже се палача пок. бискупа Павла Клемента Качића-Миошића, а до исте двори родбине Милованове. Село је напучено за вријеме бјезканије пред зулумом османским“ (.... 1)

Качић се родио г. 696. Г. 1720 ујак му Фра Лука Томашевић Малобраћанин и Државник тога цијелога реда у Далмацији прими га у самостан Подзаострог близу Бриста, а шљедече године положи и завјете. За тијем је у Будиму философију и богословију учио, гдје бијаше средиште трију држава Малобраћанских, Угарске, Босанске и Далматинске. Г. 1728 сврши науку таквијем успјехом, да је предавао философију и богословију до г. 1748 у истом Заострогу, Висовцу и Шибенику, гдје бијаше училиште првога реда. Тада постаде *jubilatus de numero* са савјетујућим гласом на државнијем зборовима, и одма би изабрат старјешином самостана св. Мартина на Брачу, који црнова поче градити, носећи камење на сонетвенијем раменима. Год. 1750 био је премјештен у Подзаострог, гдје је остао до смрти. „Он је обичао не само Далмацију, него и Босну и Херцеговину, и истраживао сва предања и свакојаке успомене о народу словинскоме; сакупи евашта, савеза у сноп, и оне часове, који би му изостали иза његовијех редовничкијех посала, уложи у слагање различитијех пјесама, па их сложи у једну књигу и на свијет издаде под насловом *Разговор угодног народа словинскога*“.

Умро је и сахрањен био у истом манастиру заострошком год. 1760 у децембру услед овог случаја: неки спромаси из истог приморја, возећи по великом вјетру нешто сијерка, што су били у Неретви испросили, изврнуше се и све утопише па и једнога друга; те милосрдни Фра Андрија с преосталијема пође у Неретву да с њима

1) Vienae, број 34, Ф. М. Шимић.

опет што испроси, и испроси троструко више него бијаху утопили; ал враћајући се с тога пута окисне, наскочи на њ ватруштина и премину. ¹⁾

На истоме приморју наоди се село „Заострог замамљив, разноличан и пун чара пјесничкога. Уз диван поглед на море и отоке блажи те са својим питоминам, а узноси са својом разликом природе у јединству, па врти *Витер*, његова осебина, на ком су останци старог града, по предању *Југовића двори*, напуња те тајинетвеном стравом и узноси на мисли дивотне и јуначке . . . При мору пак, убавој оазис те красне удолице, називље се *Подзаострог*, гдје по самостан пучких Франоваца, код стогодишњих храста, дубова, костела дивно се каже и са наранчам, лимуним, леандром и другим питоминама реч.“²⁾ И у овоме је самостану гроб Милованов, а до њега млада пјесника, скоро преминулог фра Ивана Деспота, који је прије своје ране смрти на Ловћен излазио, на гроб великога нашега пјесника.

* * *

Прво је издање његова *Разговора угоднога* г. 1750 у Будиму свијета угледало, друго г. 1756 у Млецима, гдје је и треће попуњено приурговано г. 1759, дакле у очи смрти своје. И он је тако доживио у девет година три издања! Зајсто, заслужена награда народном пјеснику! Који ли је пјесник нашега доба доживио толикога задовољства!

Што Качић пјева у своме *Разговору* тако *угодноме* народу његовоме? Пјева доба народног самосталног живота у његовијем независнијем државама; па доба хришћанског војевања противу силе, која бијаше угасила самостални државни живот његова народа. У првом дијелу он је опјевао *шест* краљева *словинскијех*; гдје на реду *четрдесет* долази *Симеун*, „који се окруни и прозва краљем од Србије, Рације, Трибунје и све Далмације и би он први, који се именован краљем од Србије“ — дакле пошто је ујединио све ове *словинске* државице, јер се ниједна сама није могла назвати Србијом, као што се ни краљество италијанско у наше доба прозвало није Италијом, докле се нијесу ујединиле све

италијанске *покујине*. Иза Симеона долазе сви Неманићи редом. „Стипан V. Урош учини се много велик и страховит својим противником, а Грцима за највише. Видивши се дакле господаром од толиких држава, дође му на памет да се зове *Imperator Romanorum et Serbiorum*. И заради те сврхе чини доћи к себи све бране, принципе, кнезове, арцибискупе, бароне и сву господу од *словинскога краљештва*, којим нареди, да га унапред имаду звати и познавати за *ћесара римскога и српскога*.“ Пошљедњи, педесети краљ словински долази Вукашин.

Послије Косова слиједи даље повјест, наравно већ раздвојенијех државица словинскијех, а по имену *рашкијех деспота*, па *принципа* и *поглавица босанскијех* — све засебно. Врло је важно, како нас уводи и повјест босанску: „Народ словински — пише Качић — који сада у Босни пребива, прије сташе у краљевству Трације и ови пук, стојећи у Трацији, чиниаше жестоке рате противу свим непријатељем, а навластито противу Римљаном у време Октавијана, ћесара римскога. Ма будући од Бугара истребани из Трације, дођоше у Босну, из које истреваши народ, који у њој бише, у њој почеше пребивати. Ово краљество из почетка би владано од краља *далматинских*, како и остали вас народ *словински*, после тога од бана или ти *дука хрватских*. Другда по себи имадијаху бране, другда заједно стаху с Рацијаним, т. ј. подложни биху краљем од Рације, а најпосли беху владани од својих властитих краља, и ово краљество уздржи под собом дукат светог Саве, т. ј. Херцеговину.“

У другом дијелу пјева Качић о хришћанском војевању противу Турака. Ту долази дакле војевање Млечића, Угра, Хрвата, Арбанаса, Далматинаца и т. д. гдје се славе као јунаци Скендерберг, Сибињанин Јанко, Франкопановић, Лоредан, Зриновић, Јанковић и т. д.

То му је главна садржина. Осим тога у засебном одјељку бави се са поглавицама бугарскијем у пјесми и прози, и само на једној страници и по (пошљедњег дубровачког издања) долази *кратко говорење од поглавица хрватских и краљских*, гдје их долази на броју 16, пошљедњи *Звокимир*, који „би од наше познан за краља и с ве-

1) Vjenčić Milovan, проф. Ј. Рибали, Задар г. 1885.

2) Vienac, бр. 34, Ф. М. Шимић.

ликим весељем посвећен и окруњен, зашто витешки брањаше свету цркву римску. Жена Звонимирова (послије његове смрти) побјеже у Унгарију к брату своме св. Ладиславу и поклони му краљество хрватско, будући га њој оставио на смрти њезин муж Звонимир⁴. Овијем завршује ово кратко говорење о хрватској историји.

Из ове садржине Качићеве пјесмарице, коју је он сам назвао *Разговором угодној народо словинскога*, ми видимо о чему је *угодно* по његовом знању и схваћању *народу његовоме* разговарати се.

* * *

Мисао словинска — пише учени Рачки — имала је у нашем народу поборника и вјестника још прије Качића. Дубровчанин Људевит Пријевић у повјести својога времена (1490—1522) често нагласује сродност свих словинских народа. Заједништво словинства истиче и Шибеничанин Фаустин Вранчић. Језик, којим говоре Далматинци, Хрвати, Срби и Бошњаци — он пише — један је језик, чистији од рускога и пољскога. Чувство словинскога јединства потакну Дубровчанин Мавра Орбина, да пише повјест Словена (1601), која је у Русији у толикој мјери нашла одзива, да ју је превео Херцеговац Сава Владиславић, а издао Теофан Прокоповић, поузданик Петра Великога (1722). Орбиново је дјело тијем значајније, што га је написао један католички свештеник. Он је хтио у том дјелу приказати слику цјелокупног а особито јужног словинства, да се *лагље увиди, како је увијек тај народ био гласовит и славан...* хтио га дати на свијет за урес цијелога словинскога народа.

Како су Пријевић, Вранчић и Орбини, а по овоме Раткај и Витезовић, на пољу науке ширили мисао словинску, тако је ова нашла проповједаоце у пјесмотворих предшастника Качићевих, особито Дубровчана Ивана Гундулића и Ђона Палмотића. Дубровчани сматрају свој дични град *цвијетом државе словинске, круном и дијом од свијех мјеста и народа словинскога од језика*. Словинске земље стеру се не само око Дубровника, не само у порјечју Неретве, Мораве, Драве, Саве и Дунава, него и на сјеверу, гдје теку Одра,

Висла, Дњестар, Дњепар, Дон и Волга; од јадранскога до леденога и хвалинскога мора. *С дубровачке покрајине — пјева Гундулић — до ледена мразна мора — сто краљества гдје се чује — словинско име словити сада, — кјес свјети простран раздјељује, — а отијек језик склада*. Даље пјева Палмотић: *Гди под небом славан толи — твој словински језик слове: — језик ки се с ледна мора до јадријанских вода спере — прико поља, рјека и гора — којим није броја ни мјере. — Мошки, Руси и Пољаци — Померани и Вандали — Чеси, Србљи и Бошњаци — и словински пици остали*.

Не има сумње, — наставља даље г. Рачки, — да је мисао словинску будила, подржавала и гојила столетна борба с Османлијом. Јужни Славени, кад се нијесу могли сами ослободити и одољети тој сили, очекивали су помоћ извана, док им се нада не заустави на двије моћне славенске државе, најприје пољску а онде руску, које су водиле ратове проти Турству. Јур половицом XVII стољећа полаже се у католичком Дубровнику пада у славинску сјеверну власт, у сјеверницу т. ј. у Русију, кано покровитељницу источних Славена. *Веле за нас ти учини — пјева Ђ. Палмотић — сјевернице мудра и знама — и у сјеверној покрајини — и сријед наших јези овијех старина: — с тве добротте ми живемо — и уживамо зрак сунчани; — докле живи узбудемо. — бићемо ти свеш држани. — Дубровачки иеусовац О. Игњатије Градић слави плам сјеверски т. ј. рускога цара Петра Великога (1710). *Живи и чини — довикује му — хоца клетни — да с мумара већ не вика — да се оборе сви мечети — крићанскога противника. — Правовјерну час обрани — и ну из ропства ослободи, — нек се већма распространи, — и крјепостим твим расплоди*. Мисао дакле словинска обузе силом околности све бистрије главе нашега народа. Они су столетнијем искуством увидјели истинитост ријечи Шибеничанина Ивана Мрђавића; *Хрвати, Бошњаци, Бугари, Србљани, нескладом нејаци, сужњи су везани*. Које чудо, ако је и бистри ум Андрије Качића, одгојена у такову просвјетном уздуку, усвојио словинску мисао и постао вјесником њезиним?... Одавде у Качића превлађује *словинство, словински народ, словински језик и Словинци* над покрајинским и племен-*

скими имени. Хрвати, Срби, Бугари подређени су сви скупном називу¹⁾.

Тако тумачи г. Рачки словинство Качићево и то је истина. Али ипак нико не може *равложно* да занијече, да *Качићу није словинство, у ужем смислу то што и српство*. За што би иначе он дијелио владаоце југословенске на *бугарске, хрватске и словинске*? А када набраја 50 краљева *словинскијез.*, гдје долазе *Немачки, и пошљедњи краљ Вукашин*, онда је већ свакоме јасно, да је Качић под именом словинскијех краљева разумијевао *српске*. А пошто хрватске краљеве називље и *кранскијема*, и о њима мало пише а нимало не пјева, морало би се с разлогом претпоставити, да се Качић осјећао више Србином него ли Хрватом. И ово нека буде довољно у име одговора и врло цијењеном загребачком *Viencu*, који је приликом ове свечаности хтио доказати, да „у цјелој *Пјесмарици* нема директне или индиректне потврде, по којој би се могло помишљати и закључивати, да је Качић језик свој сматрао српским, а себе хутио и признавао Србином, како је прије неколико година утврдио српски писац Лаза Томановић у тенденциозном *Листу* под натписом *Фра Андрија Качић према Српству и Хрватству*“²⁾.

Ову сам моју расправу овако завршио: „*Разговор* Угодни свједочи, да је Качић то јединство (српско) осјећао; што више, ова књига уводи Качића међу прве раднике околу подржавања и његовања српске мисли, да се не угаси под притиском туђинштине. Тијем је Качић јасно дјелом показао, што је био и како је мислио и осјећао. За то ће Срби дубоком поштом и харношћу приступити споменику, који се има подигнути у родном сеопу тако заслужног мужа, као видљивоме ступу српске мисли на староме огњишту Срба Неретвана, као рјечитом и вјечитом проповједнику те мисли међу Србима католичке цркве“. Па ако с друге стране Хрват стане доказивати на основу *Разговора Угодног*,

1) *Viencu* бр. 34. тек. г.

2) Ова је моја расправа изашла најпрвије у новосадском *Стражилову*, одакле ју је задарски *Српски Лист* прештампвао латиницом, и опет је отштампао у засебној књижици са дотичном полемиком, коју су били противу мене повели задарски *Narodni List* и *Iskra*. Књижица је ова изашла на свијет под горњим натписом у *Задру*, у печатњи И. Водицке, г. 1886.

да је Качић био преставником хрватске мисли, што би друго значило, него да обојица у њега гледамо преставника наше узајамности и заједнице? Ако Хрват поштује Качића као и Србин; ако Србину годи његов *Разговор* као и Хрвату: за што, да то буде нов узрок њихова раздора; за што да то не буде јамство њихове слоге и љубави?

* * *

Још године 1880 потакла се мисао у задар. *Католич. Далмацији*, да се подигне Качићу споменик. Образовао се у Макарској нарочити одбор, који је издао сходни позив ради скупљања прилога за тај споменик. И са српске стране било је одзива — ваља да признамо — не колико је требало, али је било. До 5000 приложника дало је преко 13.000 фиорина. Народни уметник *Иван Рендић* израдио је споменик. И приближио се дан, да се у Макарској открије. Куд љешше прилике да се Хрвати и Срби састану, приближите, споразумију!

Али излази ошћи позив на свечаност откривања споменика, позив не у духу онога на скупљање прилога, него који је Србе хућећи одбијао; што више, разашљу се позиви поједицијем личностима, изостављајући по кој Србина, који је био ваљда преставником споразума и заједнице српско-хрватске. Ушљед чега неки Срби увријеђени обрнуше главу од те свечаности; а неки су били, да се ипак иде. Но први превагнуше, и на откривање споменика Качићева у Макарској није био ни један Србин, — бар се као такав није истакао.

Тако се мој лијепи сан не оствари. Била је у Карловцима велика народна свечаност о преносу Бранковијех кости из Беча на Стражилово, када је била прекинута и потоња пријатељска свеза између званичне Србије и Црне Горе, када су у Србији највише страсти партајске превирале, када је у Војводини непремостив јаз дијелио народну странку од клирикатне, када су се у Хрватској и Славонији биле већ образовале међу Србима двије странке, владина и независна; ипак за врјеме цијеле свечаности између толико хиљада народа није нигдје на површину изашла ни сјенка тога међусобнога раздора; све су страсти партајске биле умукле, биле су са свијем

ипчезле; само је милошта према миломе пјеснику оне хиљаде покретала, надисала, заносила. Министар србијански сједио је уз министра пригорскога, клерикалац уз о-младинца, либерал уз напредњака, владино-вац уз независнога. Тако да ме та величанствен: појава била надахла да ја непјесник зајевам:

Што се ово раздробљено спаја,
Што се ово завађено мири?
Рајски вјетрић србинством се шири
И невоље све наше осваја! и т. д.

Такву свечаност уображавао сам себи и у Макарској, и весело се на њу справљао, и у напријед уживао. Али они Срби, што превагнуше, да се не иде, готово — готово имали су право.

Ко је припремама управљао, као да се није ни мало сјећао *Старца Милована*, као да није било у њему ни искре милоште према тако миломе по превасходству народноме пјеснику, ставио је у програм, да се иде на гроб покојнега Михајла Павлиновића у Подгору не далеко од Макарске, да му се пошта ода. То је била друга погрјешка послје оне учињене позивима. Павлиновића правац, што је хтио народу дати, дијаметрално противан је Качићевом; Павлиновићу је у *писаноме Хрватској праву* био цио програм, дочин је Качић апостол најравноснији *природнога права народнога*, како би смо га данас назвали *народноснога*; и Павлиновићев *Разговори*, за коју се књигу рекло, да је била у Бечу добро плаћена, као да су баш написани противу велике мисли *Разговора Угоднога* Милованова. Али ако није било милоште према мртвome, требало је имати обзира према живијема Србима, које је Павлиновић његовијем потоњијем политичкијем радом за вазда од себе удаљио.

И овијем хаџилуком на гроб политичкога вође свечаност, која је имала бити *народно-културна*, претворила се у *партијско-политичку*. Не само, да је била искључиво хрватска, него је била искључиво политичка, и рецимо искључиво једне владајуће странке!

И за то је било переда, било је демонстрација са стране омладине и независног и незадовољног елемента; било је разбијенијех глава успркосе стотину жан-дармскијех бајонета!

Тако је жалостно та свечаност свршила!

* * *

Како сам био справан да одем у Макарску, одлучим да се ипак на тај пут кренем — сам — *post festum*. На параброду се нађем са ватренијем Србином из Доброте, Трипом Ивановићем, који се својом госпођом враћао у Русију, гдје му кућа у велико тргује житом. Он је био сав нервозан, што су Срби тако били удаљени са макарске свечаности.

— Но доћи ће и наше вријеме! — тијем се блажио.

Ја сам био платио пут до Дубровника, окле сам мислио идућијем парабродом продужити. Но вријеме је било прекрасно, параброд лојдов *Флора* изванредно брз и простран, а сврх свега друштво угодно.

— Продужите с нама. Ноћас на три уре послје по ноћи долазимо у Макарску. Да заједно одамо пошту Старцу Миловану.

Мени је било угодно друштво Ивановићево, а кад сам видио да је и њему било угодно моје друштво, нијесам се чинио дуго молити. И ја проговоривши онако уз пут с којим пријатељем у Дубровнику, продужим даље с *Флором*.

Ма Дубровника кренемо у 6 сати; на Корчулу смо стигли у поноћи; ту нареди-мо да нас разбуди, кад дођемо у Макарску, па легнемо, да спавамо. На двије уре већ смо били на ногама, али су биле прошле три кад смо у Макарску стигли. Како је био велик параброд није уз пристањ пристао, а не стоји ту више од по уре, тако смо хитали да у прву барку ускочимо, да изађемо на сухо. Мјесечина је сјала као дан, а гробна тишина притискала је варош; нигдје живе душе, нигдје свјетлости на прозору. Ја и Ивановић и с нама г. Кадија, хороуправитељ пјевачког друштва *Јединства* у Котору, хитали смо на пјану, на коју води с пристања једна уска уличица. У час се пред нама отвори пространа пјаца, а сред пјаце подизао се витки споменик. Утисак је био на нас правога задовољства и приступили смо правом побожношћу. На лаганом високом подножју евоји Качић у фратарскијам хаљинама држећи у лијевој лист хартије а у десној перо, очевидно би-

љежњи успомене из прошлости свога народа. На лицу подножја види се одма да је нешто осакаћено. Ту су били грбови свијех нашијех покрајина, о којима је фра Андрија пјевао, у мозајку на мраморној плочи дивно израђени. И тај најљепши накит на споменику по налогу задарске владе требало је дигнути са споменика, али је сачуван у дворани опћине макарске, гдје га свако може видјети. Испод овога празнога прочеља, на ком је високо још један србски вијенац, стоји овај натпис:

O. Andrii Kačiću — Miošiću

Hrvatų Svećeniku Franjevačkog reda

Korabljicom pučkom poučniku

Ugodnoga razgovora narodnom pisniku

Milovanu

Naran Narod.

На лијевој страни:

Brist mu kolivka

1696.

На десној страни:

Zaostrog grob

1760.

На четвртој страни:

Dalmacija zavicaj

Slovinstvo srđeu domovina.

Око споменика долази преграда, а на четири угла још бијаху празна подножја, гдје ће се поставити свијетљаци. Споменик је у цјелини лијеп а прост, елегантан а величанствен, задахнут неком силом, која ти се не да одмакнути, каноти дјело правога умјетника, којим би се могла поносити најраскопнија варош јевропека. Можда је на нас још силније дјејствовао у оно глухо доба, у оној блиједој сјетној свјетлости скромнога мјесеца. И ми смо потрешени харношћу пред највећим проповиједником српске мисли, испуњени патриотскијем задовољством и поносом, опет на параброд ћутећи хитали.

— Овога пута овако; али ће и наш дан сванути!

Чисто дајући срцу одушке, прекиде ћутање наше первозни Србин Ивановић, кад смо се отиснули од макарског пристана.

* * *

У Сплѣту се укрцао с нама уредник ваљаног листа *Il Diritto Croato*, што у Поли излази, по имену *Ante Jakich*, и он родом из приморја макарскога, млад човјек, висок, симпатичан, правога српскога типа. Кад су били други дан свечаности 27 августа у Заострогу, гдје се у цркви манастирској открило попрече Качићево, а на гробу му плоча са сходнијем натписом, послѣје ручка, за трпезом Јакић је хтио говорити, и два пут се дизао али га је обадва пута прекинула свирка. „Ушљед тога породи се гунгула, — пише спљецки *Narod* — у којој би лако рањено неколико глзбара и Др. Јерковић из Имоцкога. Посредоваше оружници и неке упливније особе, и за то није се још и горе догодило. Жалосно је да је овом пригодом могло бити повода икаквоу нереду, а још жалосније, што се при сврхи покварило оваково ријетко славље хрватскога народа. Смућени повратисмо се у Макарску доста осјетљивим нередом, који вам из родољубног поноса не смијем описивати“. Текер је дошао на параброд Јакић, чули смо путнике гдје казује један другога: то је Јакић, — и ми смо му се убрзо приближили и с њим се упознали.

* * *

Задру сам се са мојим сапутницима оцростио, а са старијема мојима друговима и пријатељима сусрело. Ту је Сава Бјелановић и Марко Цар, цијела редакција *Српскога Гласа* и цоргоге и с њима сам прву вечер провео. Бјелановић се тек вратио с пута преко Србије до Софије; Царем се састајем први пут човјеком ожењенијем и већ оцем дјечице; ја долазим с Цетиња, из Боке, с пута, на ком је свако говорио о Макарској свечаности; дакле смо се имали о чему разговарати. Сјутри дан сам провео с осталијем пријатељима. Ту је на првоме мјесту архимандрит Никодим Милаш, новонаименовани владика далматински; ту архимандрит Јовић, ту протосињел Гркинић, ту парох Драгојловић и проф. Маргетић, све моји старији или млађи другови из задарске семинарије; ту г. Влад. Симић присједник земаљ. одбора; ту је проф. Мићо Катурић и г. Ђуро Обрадовић, вриједни администратор и благајник *Српског Гласа*, обојица извршиоци пошљедње воље пок. владике Стефана Кнежевића. Еј, да ми је било и још старца наћи у животу!

У уторник, четврти дан мога путовања у подне кренем парабродом натраг до Шибеника; одакле одма жељезницом продужим до Книна, гдје у пријатном друштву са ватренијем Србином г. *Виком Јакшом*, рударскијем главињем надзорником за Далмацију и Истрију, и са младијем правником *Омчигусом* из истог Книна, који је водио у госте једнога свога друга с бечком универзитета, младог Кашћеланца, стигнемо у 10 сати. У Книну сам одсио у познатој српској кући Омчигусовој, зета Бјелановићева, који ме пријатељски предуерио са неколико млађих мојих познаника. Ту вечер одма изјавим жељу, да сјутри дан походим моје другове и пријатеље из семинарије попа Тоду Новаковића и попа Шпира Војновића; и у јутро је чекало двоје кола упрегнута, да одма кренемо, јер до *Голубића*, гдје је поп Шпиро парох има добар сат-и-по; тако неки у колима а неки на добром коњу кренемо у лијепоме друштву још љепшијем книнскијем пољем, кукурузом и виноградом застртијем, које се час пење на хумне брежуљке час спушта као уз таласано море између голијех брјегова Промине и Динаре. На жалост ово поље зими поплављује ријека Крка, којој смета да слободно тече рјечица *Косовица*, која се у њу попреријеко слијева. Још се у Крку овијем пољем слијевају потоци *Бутижница*, *Орашница* и *Раљевац*. И сама варош Книн подложна је опаснијем поплавама.

Ми смо се све више приближивали босанској граници. Иза *Голубића* долази још село *Сирмица* па је одма *Црни Пошток* у босанској граници, гдје је било главно усташко сједиште. *Голубић* је лијепо село, а по земљорадњи види се да су му становници вриједни тежаци; они се радиношћу и добростањем одликују од свијех околних сељана. Село броји 300 кућа преке 1600 душа. И ту је парох *Шпиро Војновић*, син пок. *Николе Војновића*, бивш. катихете задарекога, а брат пок. проф. *Љуба Војновића*, познатог народног добротвора. Из далека нас је угледао у овоме планинскоме закутку, али није о мени ни сањао. Нијесмо се видјели од назад које 20 година! Напунисмо му доста велику, чисту, лијепу намјештену кућу. Одма му кажемо, да с нама сједе, да нас објед у Книну чека. Сви ћуте а пуштају нас двојицу, да распитујемо један другога, најприје то се зна

за наше фамилијарне прилике.

Поп Шпиро је узор свештеника. Он је љубљен и поштован од својих вриједнијех парохијана, па за то и не тражи бољег мјеста. Он наводи довољно задовољства у својој фамилији и у овој својој парохији, и ако је толико удаљена од живота, који се развија по приморскијем градовима, гдје се родио, одрастао и васпитан био.

Црква голубићка Св. Стевана на једној главици можда је најстарија православна црква у Далмацији; ја бих реко по њеној грађевини да нијесам старије видио. Али морам признати, да нијесам ни чистије. Како је у главној цркви, тако је у женској, тако је у пространој црквеној авлији, која се кључем затвара, а коју стогодни дубови осјењују.

Бадава, морамо се растајати. Кола су напријед кренула, а поп Шпиро прати нас до изван села. И ту се са једнијем добријем и угледнијем другом из првијех година ђаковања растанем. Бог зна хоћемо ли се икад више видјети.

На повратку смо сврнули код другога мога још приенијег друга попа Тода Новаковића, с којим сам седам година заједно провео; њега сам нашао и оставио у задарекој семинарији. Његова је парохија книнскопољска. Броји 200 кућа са 1300 душа.

Њему смо извеснада банули, кад смо му пред кућу стигли. Прелазим наш сусрет. Преставља ми понадију.

— Познајеш ли је?

— Како је не бих познао. Браво, мој Тоде. И у томе се види да си поштен и да си — срећан.

Она је задарка, па је с њом ашиковао за све вријеме док је ђаковао. И ја сам му више пута друштво чинио, кад би изашао из семинарије, да јој испод прозора прође. Ал нијесам знао, да ју је и вјенчао. С тога сам му то рекао.

Има лијепе дјечице, и најстарији му син гимназист није већ мањи од њега.

Друштво хита; морамо се опростити. Поп Тоде дошао би с нама, али га је тај дан послерије подне чекао један спровод.

У Книну нас је готов објед чекао. У пет ура креће жељезница. Хоћу ли поћи да посјетим старог саборског друга Андрију Вујатовића и пријатеља Дра Слада, или ћу изаћи на град, да отоген разгледам

книнско поље? Почела је кишица ромњати а близу је већ и пета, ура од пола-ска. Долази начелник книнске општине, вриједни Србин, Александар Катих, с ким се настаља разговор, и ја нијесам никуд излазио. Оставих да моје поздраве изручи домаћин којим пријатељима, па се упутим к жељезничкој стацији у пратњи лијепе ките Книћана.

Книнска општина броји преко 22000 душа, од којих су преко 20000 православни; католика нема ни пуне 2000, и то у самој вароши и самој околини варошкој. У Книну су лијепе и велике цркве и једног и другог обреда. Парохија православна броји преко 600 душа; мало више ће бити католика у вароши са чиновништвом.

Варош се пружила једном улицом испод брда Спаса, на ком је већ запуштена тврђава, коју су градили и награђивали Угри, Турци, Млечићи, Французи па Аустријанци, како су једни друге замјенивали. Г. 1520 Книн Турци освоје; а год. 1688 Млечићи коначно Турцима.

У Книну се основало археолошко друштво хрватско, ком је сврха да у околини Книна тражи споменике из доба хрватске независности; и у селу Висоцији рођеном мјесту непрежаљеног младог српског pjesника, пок. попа Давида Поповића (Сења Дјаковића), до сада се нашло знатнијех споменика за историју хрватску, што их је г. *Ф. Булић* већ описао у свесцима хрватских старина. Но то не доказује, да су *дакашњи* становници книнског и косовског поља поријеклом стари Хрвати, што се Хрвати муче, да докажу. Книнска крајина свијешћу српском, коју потхрањују народна предања, народни обичаји, и народна српска pjesма, данас предњачи у горњој Далмацији пред свијема српским општинама.

* * *

У жељезници смо сјели само двојица у другу класу: ја и Др. *Шимешин*, окружни љечник; општински је љечник Др. Подградски, син проф. Подградског из Н. Сада. С мојим се сапутником одма упознам; он је живио у Будви окле се и оженио од старе познате куће Иваниша; војвода Машо Врбица му је кумовао; г. 1867 био је зват из Будве на Цетиње, кад се Његово Височанство Књаз нешто слаб осје-

ћао. Тако му је већ мало било све вријеме од Книна до Спљета, да распитује за људе, које је онда познао на Цетињу, и за промјене које је од онда Црна Гора доживјела.

Из Книнскога поља улази се у Косово поље, из овога у Петрово поље, које се испод Дрниша распостире. Сва су ова поља плодна и велика; али ипак народ се исељује на хиљаде по Босни и Славонији да тражи зараде. Сигурно, велепосједници сабирају већину плода земаљскога. Колико је лијепо видјети ова поља узрађена, зеленилом застрта, већином кукурузом, толико им оквир голијех брда непријатан утисак чини. Уопће народ овуда страшно економично пропада, и патриота мора се забринути за будућност његову.

На штацији Сиверићкој близу Дрниша дочекао ме г. Јакша, који је ту дошао ради угљенијех руда на Сиверићу, окле се извози до 50 хиљада тонелата угља на годину, и то је главна радња ове жељезнице далматинске, која ипак има годишњег дефицита сваке године по 100,000 фиорина. Жељезница иде из Шибеника преко Дрниша у Книн, и са ове пруге од штације Церковића друга пруга иде у Спљет. То је све. Али кад је нијесу мислили спајати са мрежом осталијех жељезница, не може се разумјети за што су је градили. Тијем више, када се још брже може путовати у Книну неголи жељезницом. Тако добро јури!

У Спљету смо били у 10 сати, тако дивна Кашћела по мрачној ноћи нијесам могао видјети. Опростивши се са мојим сапутником одем одма у гостионицу, да отпочинем. Сјутро дан сам одио у Солин, да видим оне икапине, препоруком г. *Ф. Булића*, управитеља спљетског музеја и истијех ископина, на њихова надзорника. Ту сам видио једну велику хришћанску базилику, одиста источнога обреда, јер је у исток обрнута олтарем, и јер се види преграда, која је заклањала олтар, као наш данашњи иконостас; даље мноштво гробова из једног камена издубљенијех, све из доба хришћанског. Из римског доба има један амфитеатар, и купатила. Али нема опијех споменика из класичног доба римске архитектуре, што су се почеле откопавати у нашој Дукљи; тек у Спљету ако има сличнијех споменика, не говорим по количини, него по каквоћи.

Овдје се римски цар Диоцлецијан,

послије дугог владања био повукао, да мирно проживи пошљедње дане свога живота. Ту је он себи био подигао читаву резиденцију с царскијем сјајем и луксузом. Осим двора царскога, ту су станови за чиновне, за гарду, за робове; ту су два храма, и један театар; све то једно уз друго и данас види се, подграђивано и криљено; што заузимље један дио града старог, гдје се и данас станује.

Али је највеличанственији храм Јовишин, или како неки тврде Дианин, који данас служи као катедрална црква. Он се броји међу најдивнијема и најбоље сачуванијема споменицима римске архитектуре. Али понављам тек ако се нађе онијех капителиа, онијех архитрава, онијех плоча, што су плафон састављале, што сам у Дукљи видио; нијесам страчњак, па не могу тврдити.

Г. проф. Булић био је тако љубазан, да је био готов, да ми послѣје подна музеј покаже; али ко ће све у један дан савладати. У подне, кад сам се из Солина вратио, одио сам с мојим пријатељем, познатијем књижевником, *Др. Јаковом Ђуђином* код *Дра Пењаша Бакотића*, поузданог етупа српске странке у Далмацији, па код мог некадашњег саборског колеге *Дра А. Бајамонша*, бившег начелника Сплѣтског, вође италијанске странке у Далмацији. Па је требало обједовати; а још за трпезом нашао ме Др. Бакотић, с којим се већ нијесам растајао него на параброду. И тако се нијесам могао користовати овога пута добротом г. Булићевом.

Г. Ђуђина, преводиоц *Горског Вијенца* на италијански језик још за живота Владике Рада, писац историје пригорске, рад које му је цар руски Александар III послао на дар драгоцјени претен, и писац Карађорђа Великога (*Karagiorgio il grande*), аутор је преко 30 разнијех српске све на италијанском језику и већином о историји, књижевности, земљи и животу нашега народа. Стога је он стекао великијех заслуга на раду међусобног упознавања и зближавања италијанског и српског народа.

Не могу Сплѣт оставити а да не споменем једнога нашега пјесника даровитога, рано преминулог, рођена у Сплѣту, а чије ће име бити сасвијем ново међу Србима од мора до Дунава; то је име: *Лука Ботић*.

Но његову ћу слику књижевну у част Качићеву донијети у идућу свеску.

* * *

Кренувши у четвртак вечер из Сплѣта парабродом, у петак у јутро смо били у Дубровнику, гдје се зауставим цио дан и ноћ, а у суботу у јутро кренем дилиџанцом пут Новог, оклен сам барком стигао у вечер дома у Лепетане, таман осми дан, обишавши толико Далмације, видјевши се са толико старијех другова и пријатеља, стекавши и врло цијењенијех новијех познаника, и тијем накнадивши бар од чести, што нијесам био на свечаност Качићеву, гдје су се могли састанути околу пјесника *Разговора Угоднога* и Срби и Хрвати као браћа, што тако нијесте друго, и за то гдје су се морали састанути, јер под сјеном Милованова споменика требало је коло словинско ухватити, требало је бар за она два три дана између нас примирје ухватити, ако се хтјело да се Фра Андрији Качићу пошта одаде, ако се хтјело, да му се у гробу кости обрадују.

Тако су с његова гроба повијели тешки гријех и велику одговорност прваци далматински, који су свечаност у Макарској приправили, јер сличне прилике немамо већ у изгледу ни на догледу.

Ј. Томановић.
CRNOJEVIĆ

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радуловића и Б. Средановића.

X.

Женидба младог Милована.

Вино пије Михајиле бане
Са својијем сином Милованом
У Сибињу бијеломе граду;
Када су се напојили вина,
Бесједио Михајиле бане:
О мој сине, млади Миловане,
Пиј ми сине црвенику вино,
А једи ми овнујину месо,
Да ми пријед попарастеш сине,
Јер те мисли ожевити бабо,
Да ти бираш лијепу ђевојку,
Ал' ти драго прикладну Мацарку,
Ал' Латинку лица бијелого,
Ал' Српкињу лица руменого.
Но бесједи млади Миловане:

О мој бабо, Михајиле бане,
 Нигда ти се оженити нећу,
 Ни Маџарком, ни танком Латинком,
 Ни Српкињом руменога лица,
 Већ сам чуо ће казују људи,
 Да је чудна настала Туркиња
 На Кладушу бијеломе граду,
 Вјерна љуба Чевкен капетана,
 Друге нема ни у гору виле;
 Ја сам Богу јемин учинио,
 Да ћу узет турску булу младу,
 Добру булу иза жива мужа;
 Ш њоме ћу се момак оженити
 Али ш њоме ал' се женит нећу.

Кад то зачу Михајиле бане,
 Сину своме ријеч бесједио:
 Прођ' се, сине, врага и Туркиње,
 Ти да имаш соколова крила
 И бијело лабудово месо,
 Не би пера изнијела меса,
 А камо ли ноге под долина.

Кад у јутро зора отворила,
 Подиже се млади Миловане,
 Што у пићу момак бесједио,
 То тријезан нешће преварити;
 Опрема се на бијелој кули,
 Дивно свуче а љепше обуче,
 Врх тијела танану кошуљу
 До појаса од сухога злата,
 Ниже паса од бијела платна;
 Сврх кошуље златајли јечерму,
 На коју је гуја исплетена,
 Око грла момку савијена,
 Под гр'оце ће пуце запуча,
 У колут је исправила главу,
 У зубе јој алем камен драги,
 Според ког се види путовати
 И по ноћи као у сред подне;

Па обуче зелену доламу
 Од најљепше чохе парагуна,
 По долами токе колајлије,
 На које су до тридесет пуца,
 Свако пуце има литру злата,
 Ама што је пуце под гр'оце,
 У њем има и три литре злата,
 На бурму је пуце начињено,
 Кад би јунак био у планину,
 Да се пуце може разавити,
 Да с' напије воде али вина;
 По токама коласту аздију,
 Док изнутра удрио поставу,
 Потрошио двадесет ћеса блага,
 А с лица јој нема ни есапа;
 Па навуче гаће и чакшире,

Жуте му се ноге до кољена
 Све од чиста жеженога злата;
 Па припаса мукадим појаса,
 А о бедри криву ђемертију,
 На коју су три балчака златна,
 У њима су три камена драга,
 Ваља сабља три царева града;
 А на главу самур и челенге.
 Кад се бјеше јунак преобука,
 Млађи су му коња изводили,
 Турили му седло татарију,
 Зауздали ђемом маџарскијем,
 Поврх седла пути рисовина
 Искићена жеженијем златом,
 Припучили на споне колане,
 Под њима је ибришим тканица,
 Кад га стегне да га не претегне;
 Милован је коња усједнуо,
 Те пријеђе поља у ширину,
 Прифати се крила и планина,
 Кад пријеђе брда и планине,
 Прифати се поља кладушкога,
 По питању и по кажевању
 Нађе кулу Чевкен капетана.
 Када дође под бијелу кулу,
 Ту угледа тридесет ђевојака,
 Међу њима Иванову секу,
 Њима момак бојџу помоћ вика,
 Ђевојке му Бога прифатише.
 Но бесједи млади Миловане:
 О Бога ви тридесет ђевојака,
 Ви окленете којег ли града,
 Ја бих река и бих се заклео,
 По вашем руху госпоцкоме
 Да нијесте из Кладуше града.
 Проговори сестра Иванова:
 О делијо на коња дорина,
 Ми смо младе јадне робињце
 Од крвава Сења на крајину,
 Скоро нас је Чевкен заробио;
 Ја сам сестра Ива капетана.
 Кад то зачу момак Миловане,
 Онда момак ријеч бесједио:
 О Бога ти Иваново секо,
 Је ли дома побратима мога,
 Побратима Чевкен капетана?
 Но бесједи Иваново сека:

Хеј делијо, живота ми мога,
 Дома нема Чевкен капетана,
 Но је поша низ Кладушу града,
 Да он купи Турке крајичнике,
 Да уфати кланце по планини,
 Јер се једно влаше зафалило
 У Сибињу бијеломе граду,

Да ће доћи на Кладушу града,
 Да он чека Чевкенову љубу,
 Да је води за вјерну љубовцу,
 За живота Чевкен капетана.

То зачула Чевкенова љуба
 Са чардака и бијеле куле,
 Па овако млада бесједила:

Ко то тражи господара мога,
 Господара Чевкен капетана?

Но бесједи Миловане млади:

Снахо моја, Чевкенова љубо,
 Ајде седи под бијелу кулу,
 Е ћу тебе даром даровати;
 Кад је Чевкен био у Стамболу,
 Ланих сам се братимно ш њиме,
 Братимисмо ал' не даривасмо.

Онда млада њему проговара:

Одјаш' коња сerratлијо млада,
 Па изиди на бијелу кулу,
 Сад ће Чевкен доћи капетане.

То кад зачу млади Миловане,

Он је були ријеч бесједио:

Снахо моја, љубо Чевкенова,
 Ајде седи под бијелу кулу,
 Јер адега у Стамболу није,
 Одјакати од коња доброга
 Док не нађем побратима мога.

Кад то зачу Чевкенова љуба,

Нареди се на бијелој кули,

Нареди се што љепше могаше,

А од себе згодна и прикладна,

Ођело јој дивно поднијело:

Сиде млада низ бијелу кулу,
 До момка је стидно приступила,

Момак пружи од злата јабуку,

Да дарује турску булу младу,

Пружи руке Чевкенова љуба,

Да прифати од злата јабуку,

Момак не да од злата јабуку,

Него булу за бијелу руку,

Па је за се тури на дорина,

Опаса је мукадим појасом,

А притегну од сабље кајасом,

Да је вјетар с коња не обали,

Па побјеже пољем широкијем.

Проилакаше тридест ђевојака,

Ал' залуду фајде не имаде,

Момак равно поље прегазно,

Прифати се крила и планина.

Када на врх дође од планина,

Он одјаха од коња дорина,

Грли момак турску булу младу,

Па овако њојзи бесједио:

Душо моја, љубо Чевкенова,

Ол' ми мало причувати стражу,
 Да ја заспим на криоцу твојем,
 Јер ме санак уморио љуго;
 Ево има три бијела дана,
 И три ноћи тавне без престанка,
 Како идем зеленом планином,
 Да нијесам боравио санка.

То га турека була послушала,
 Леже момак у зелену траву,
 А на булу наслонио главу.

У та доба Чевкен капетане

Дође јунак под бијелу кулу;

Када пађе тридест ђевојака,

Те просипљу сузе од образа,

Бесједио Ивановој секи:

Што је Анђо, ако Бога знадеш,

Зашто сузе рониш низ образе?

Анђелија њему бесједила:

Господаре, Чевкен капетане,

Дође јунак на коњу дорину,

Вас у срми и сухоме злату,

Па је љубу твоју преварио,

Те побјеже ш њоме уз планину.

Ал' бесједи Чевкен капетане:

О за Бога сестро Иванова,

Какав јунак бјеше на дорину?

Бесједила Иванова сека:

Момче млади још ненастануло,

Брка нема, науснице нема,

А љепши је од сваке ђевојке,

На дорату коњу маленоме,

Доратасу а путоногасту.

Онда Чевкен њојзи проговара:

Јел' далеко момак измакнуо,

Могу ли га стигнут на ждрањина?

Ђевојка му ријеч проговара:

Гони ждрања заклати га вуци,

Дорату ће време отежати.

Кад то зачу Чевкен капетане,

Он наћера ждрања великога,

Те кладушко поље суминуо,

Прифати се врха и планине;

Како гони дебела ждрањина,

Јека стоји зелене планине,

То зачула Чевкенова љуба,

Сама собом млада бесједила:

Боже мно, на свему ти фала,

Ал' удара море у брегове,

Али гора с себе стура лишће,

Али иде Чевкен капетане

На ждрањину коњу од мегдана.

У ријечи у којој бијаше

Угледала Чевкен капетана,

Чим га виђе познаде га дивно,

Стаде будит млада Милована:
Дизг' се влаше, не дигнуо главу,
Ево иде Чевкен капетане,
Сад ће твоју главу окиннути,
Сад ће мене очи извадити.

Момче спава ка да је заклано,
По да видиш турску буду младу,
Дофатила бича и камџију,
Те удара млада Милована:

Скочи момак на ноге лагане,
А була му ријеч бесједила:
Миловане, изгубио главу,
Ево мога Чевкен капетана,
Сад ће твоју главу изгубити,
Мене младој очи извадити.

Скочи момак на коња дорина,
У то доба Чевкен капетане
На ждраљина коња од мегдана,
Миловану ријеч бесједио:

Копитане, Банов Миловане,
А што ли си влаше промислило,
Да уграбим Чевкенову љубу;
Да си јуче стануо бјежати,
Стига' бих те на коњу ждраљину,
Стани влаше да је дијелимо.

На на њега зарои учинио,
На бритце се сабље ударише,
Погове се по дугу мегдану;
Кудијена Турчин удараше,
На комаде месо одкидаше,
Кудијена момак удараше,
Тудијена ватра некакаше,
Те по земљи запаљује траву,
Ал Турчину ништа не уђаше;
Кад виђела турска була млада,
Да ће Турчин њега изгубити,
Миловану ријеч бесједила:

Миловане, очи ти испале,
Зар не видиш, шњима не гледао,
На Турчина од шинке кошуља,
Она му је пушта до појаса,
Махни сабљом ниже од појаса,
Нећеш ли му рану ударити,
Да ти Турчин мање јаде гради.
Махну сабљом млади Миловане
Осебице али нештедице,
Дофати га по свилену пасу,
Проз њега је сабља пролећела,
Паде глава са пола дубине,
А осташе ноге на ждраљина.
Кад то виђе турска була млада,
Она скиде луда Милована,
Па комаде меса покупила,
Миловану ране завијала,

На пошто га утегнула млада,
Он Турчину посијече главу,
Па је коњу тури у бисаге;
Прише њега була на ждраљина,
Она јаше његова дорина,
Пријеђоше брда и планине,
Докле доше у Сибињу граду:
Суерете га Бане Михајиле,
Па је сину бесједио евоме:
Бе аферим сице Миловане,
Имао си ранта и гинути,
Кад си такву љубу заробио,
Залуд сам је бабо уграбио,
Остаће ми млада удовица,
Турчин ме је обранио љуто.

Бан га скиде са коња ждраљина,
Постави га у душеку меку,
Спрема њега турску буду младу,
Она сузе лије од образа,
Жали млада момка Милована,
Бан добави од мера еђиме,
Те лијечи сица Милована,
Лијечи га по годише дана,
Док су њему ране пребољеле:
Набавише и попа и кума
Покретише турску буду младу,
Вјешташе је младом Миловану,
Била хајка сад је Анђелија,
Нека му је честита му била,
Турчин је момак уграбио,
За њега је млада требовала.

О Дукљанскијем неkopинама.

У својој 7-ој и 8-ој свесци *Bullettino di Archeologia e Storia dalmata*, што у Сплету уређује проф. *Ф. Булић*, управитељ сплjetsког музеума и солинскијех неkopина, доноси опширан извјештај о дукљанскијем неkopинама под натписом *Дукљанске Старине* од проф. Вида Петричевића, који је још о прошлцијем узкршњијем празницима Дукљанске неkopине походио.

Најпроче се г. Петричевић зауставља на питање о имену овога града. „Право име овог римског мјеста, о којем нам познест на жалост мало што приповиједа, јест *Dioclea* а не *Dioeclea*, које је тек у касније доба постало, и то цијеним с тога, да се овај град доведе у што узки савез са царем Диоклецијаном (*Diocletianus*), за кога једни

тврде, да се је ондје родио, а други пак да је он град утемељио; што је пука тврдња, која се не ослања на никакав сигурни хисторички податак и проти којој стоје стари натписи, који су се овђе нашли, затим свједочанство Птолемеја и Пливија, код којих се наводи спомена о Дукљи.¹⁾ Да је Doclea право име града, то нам најбоље јамче стари римски натписи, који су се у развалинама нашли. У једном натпису, што га је Момсен²⁾ објелодао, чита се RESPUB. DOCLEAT. UM. а на два одломка натписа ове године нашастих наводи се DOCL. За тим код старих списатеља као Птолемеја³⁾ наводи се *Δοκλειῶται* и *Δοκλαι*, код Пливија⁴⁾ *Docleates* а код Апијана⁵⁾ *Δοκλειῶται*. Стопрв код каснијих списатеља као Константина Порфирогенита⁶⁾ појавља се име *Diocelea* (*Διόκλαια*). Кад је Doclea утемељена не може се за право казати, али да је већ у другом вијеку по Хрисе обстојала, то се може закључити из тога, што је спомињу Птолемеј и Апијан, који су живјели у другом вијеку по Хрисе, и натписи, што су ниже објелодавени, који судећи по палеографији јесу из првог и другог вијека.

Овијем г. П. хоће, да прекине сваку везу између Докле или Турве и Диоклецијана, цара римскога. Он вели, да се Доклеа промијенила у Диоклеу, „да се овај град доведе у што тјешњу везу са царем Диоклецијаном, за кога једни тврде, да се је ондје родио, а други пак да је он град утемељио“. Да Диоклецијан није Дукљу утемељио, већ нема ни сумње, јер је доказано, да је постојала прије Диоклецијана у другоме вијеку; али је Диоклецијан могао Дукљу украсити грађевинама, пошто знамо, да је био велики љубитељ грађевина; и отуда опет могла би јака веза постојати између овога града и Цара Диоклецијана. Но питање још постоји: да ли се Диоклецијан родио у Диоклеји? Ја сам навео у П-ој овогодишњој свесци *Н. Зета* по Брокхаусовом конверсацион-лексикону, да је *Диоклеа* или *Доклеа* једно те исто; и питања, да ли се Диоклецијан родио у Диоклеји,

или ју је подигао, гледао сам да измирим једно с другим, пошто је могуће и да се родио у Диоклеји и да ју је украсио грађевинама. Да је није овај цар основао и своје јој име дао, као што рекох, то је већ доказано тијем, што је постојала прије њега. Али је могла она њему име дати, и у томе обзиру, треба још знати, да ли се Диоклецијан тако иззда звао; па би требало чути и филологе сврху разлике између Докле и Диокле. Јер су не само у науци свопчана имена овога града и цара, него и у народу постоји прастара прича, да се цар Дукљан и још мучи испод Везирова моста код саме Дукље.

Послије овог увода г. П. описује потанко околину и план Дукље и успјехе постигнуте, додајући и двије карте добро израђене. За тијем доноси све одломке натписа, које тумачи и труди се, да их састави, што му је од чести испало за руком. У једној соби нашао је плочник од мозајика најљепше врсте, и мал не цио. Овај мозајик је састављен од четвороугластих бијелих и шарених каменчића. Сувише велики зидови били су обложени (*incrustatio*) финим танким мраморним плочама врсте *cipollino*. Даље — „има доста комада бијелог мрамора карарског, из којих се може закључити да је базилика била веома сјајна“.

Свој извјештај г. П. овако завршује: „Успјех, који је окрунио овогодишње ископине најбољи је доказ, колико је археолошко благо у Дукљи скривено, те служи баш на част и диклу пригорском Владару, што је срећном идејом подузео истраживање овога блага. Да се ископане старине и натписи још више не поруше, него што боље сачувају, жељети је, да пригорска влада што прије сабере на једно мјесто у Подгорици све што се нашло у Дукљи, да не би погинуло или ван земље однесено било, што би било и на знатну корист Црне Горе, јер би сада, кад је колни пут од Ријеке до Подгорице довршен, више странаца задизило у оне крајеве, који су и са природног и са хисторичког погледа важни и вриједни да се походе“.

Савремено овој радњи проф. Петричевића изашао је у петроград. *Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія* за јуа још опширнији извјештај од г. П. А. Ровинског, самог управитеља дук-

1) *Srv. C. I. L. III. str. 283; Lj.čić, Vjesnik hrv. arkeol. društva, VI. str. 34.* — 2) *C. I. L. III n. 1075.* — 3) *Ib. II. cap. 15.* — 4) *III. 22, 143; ed. Dettlefsen.* — 5) *De reb. illyr. I. XVI.* — 6) *de adm. imp. c. 29.*

лъанскијех ископина, који смо добили у засебној књижици прештампан. 1) У своме уводу г. Ровински пише: „Отъ господства здѣсь римлянъ остались слѣды на каждомъ шагу, начиная отъ г. Скодра (Scutari) и его окрестности всей Нижней Зеты, по среднему р. Зеты и до ея вершинъ за г. Никшичемъ. Везде здѣсь встрѣчаются слѣды каких-то построекъ и плиты съ римскими надписями. О римлянахъ свидѣлствуютъ названіе мѣстности въ Кучахъ Фундина, древняя Fontana, заслужившей это имя богатствомъ ключей. Нынѣшній Медунъ, тоже въ Кучахъ, напоминаетъ намъ Medeon, упоминаемый у Тита Ливія (58 г. до Р. X. и 19 по Р. X.). Приведемъ это мѣсто изъ его исторіи, такъ какъ тамъ находятся и другія имена, относящіяся къ этимъ предѣламъ. Вотъ по какому случаю и какимъ образомъ воспоминаетъ эту мѣстность Т. Ливій: „Аппіцій послалъ Перпенну для пріема друзей и знакомыхъ императора, и отправился въ Медеонъ, городъ Лабатскаго народа (Labeatis или lacus labeaticus нынѣшнее скадарское озеро), откуда онъ жену Этлеву съ двоими сыновьями, Спердилетомъ и Плевратомъ, а также брата Каравонію отвелъ въ лагерь подъ Скадаръ“. Изъ этого видно, что Медунъ служилъ убежищемъ для родственниковъ и знакомыхъ императора. Кроме того известно, что этотъ край въ значительной степени снабжалъ Римъ хлѣбомъ, какъ впоследствии отсюда же вывозился хлѣбъ и венеціанами. При такомъ значеніи этого края, не удивительно, что Римъ давно уже имѣлъ здѣсь свои колоніи, средоточіемъ которыхъ былъ городъ Дюклея.“

У описывану дукланскијех развалина г. Р. вели: „До сихъ поръ видны еще остатки стѣны, которая его окружала, и съ бойницами, которыя въ настоящее время совсѣмъ уничтожены, кромѣ одной, только на половинѣ разрушенной, тогда какъ назадъ тому 11 лѣтъ я видѣлъ ихъ четыре; а по рассказамъ мѣстныхъ жителей, бойницы эти были черезъ каждыя 40 сажень, впрочемъ только на сторонѣ, обращенной къ северу, къ горамъ.“

И г. Р. је мѣења г. Петричевићева, да име Докла, које се име наоди у натписима откопаніјем. „исключаетъ всякую необходи-

мость приводить его въ какую бы то ли было связь съ императоромъ Дюклитіаномъ“. И дряки да је град постојао још прије Христа.

Откривена базилика наликује особито оној Улпијановој у Риму, и то држи г. Р., да је прва била копијомъ друге, коју је Трајан подигао (98—117 г. по Р. X.).

Дале се све потанко описује што се открило и нашло, и којим се пачиномъ поступало у овој радњи. О нађенијемъ новцима находимо шљедеће: „Многія изъ нихъ такъ излизаны или покрыты ржавчиной, что нелизи ничего разобрать, но больша часть съ отчетливо видными ликами императоровъ и надписями вокругъ нихъ. Все эти монеты, полагаю, не составляютъ новости въ нумизматикѣ, но не лишнимъ считаемъ переименовать ихъ здѣсь. Самая старая съ ликомъ и надписью Августа; затѣмъ идутъ: Титъ, Веспасіанъ, Адрианъ, Антонинъ III, Маркъ Аврелій, Фаустина, (одна серебряная монета с прекраснымъ портретомъ), Пробъ, Максенцій, Галерій, Lucius Lucinius, Констанцій, Фауста съ надписью на другой сторонѣ spes reipublicae; больше же всего монеты Константина; но ни на одной нѣтъ христіанскаго знака. На одной только вокругъ лика стоитъ надпись: Constanti-porof.“

У закълѣчку г. Р. тврди да је Дукља била разрушена прије него се христіянство раширило, те наставља: „По этому само себѣ падаеть утвержденіе что городъ этотъ былъ разрушенъ болгарскимъ царемъ Самуиломъ, когда онъ плѣнилъ и разорилъ всю Зету до Котора и Дубровника“.

Обзиром на то питање г. П. пак вели у вишепоменутој својој радњи: „Ако се пак емије повѣровати ријечима Константина Порфирогенита, то је Доклеа половицомъ десетого вијека била веѣ порушена, чим се слажу и дубровачки летописци, који говоре, да је Доклеа била разорена течаемъ десетогъ вијека од Бугарскога цара Симеона. По свој прилици и ови град је био порушенъ у VI—VII в. када и сви остали у старој Далмацији.“

Прије свега ми обраћамо пажњу на оне остатке утврђења, што још стрше изван земље, од којихъ је господин Ровински затекао још више, а по казивану становника, од којихъ је још више било. Ови остаци грађевински сами свједоче, да

1) под насловомъ Раскопка древней Дюклеи, С.-Петербургъ. Типографія В. С. Балашева, Екатеринбургскій кан. № 80. 1890.

нијесу из доба откривене базилике него много доцнији, кад се сравне између њих ове грађевине; као што и сама *уписана* та, која су била подигнута са сјеверне стране града, свједоче, да су подиз на у новије доба, у обрану града, као што су подизана и околу Солина. Да је пак Диоклеа била порушена у VI—VII в. кад и Солин и остали градови по старој Далмацији, то би се код којег историка наодило, јер није могуће да би историја ћутањем мимошла свршетак тако знаменитог града.

Ми знамо да су у онђе са сјевера упадали варварски народи на римски Илирик; особито пак кад су Самови синови са својом војском продрли (г. 639), римска их је војска дочекала у *сјеверној* Далмацији. Сва је прилика дакле, да су баш тада Римљани без боја Диоклеју пуну напустили; па кад је Стројимир Самовић заузео са својим Србима Превалитанију или ти Дукљу, да је нашао град пун, и е тога није било никаквог разлога, да га руши. Тако је Диоклеја могла надживјети остале *приморске* градове старе Далмације, из којих су Римљани пошљедни отпор давали варварскијем народима; и тако је Порфирогенит могао у десетом вијеку сносити Диоклеју, као град *пун и празан без становника*, али не још порушен, а дубровачки летописци тврдити, да су Диоклеју Бугари разорили.

Г. Ровински је опет по највишем налогу наставио радњу на ископинама, и ми смо увјерени, да ће све више свјетлост продрати у таму прошлости овога града

Т.

Народне женске пјесме.

XXII. Шаренгаћа Шеће.

Пала слана крајем од Мостара,
Ситна крупа околу Клобука,
Био снјег око Биограда —
А по њему бјеле пасу овце;
Код њих ми је Шаренгаћа Шеће.
Отуд иде момче аранзада:
„Божја помоћ, Шаренгаћа Шеће!“
„Бог и с тобом, момче аранзада!“
„Јадна била, Шаренгаћа Шеће!“

Је ли тебе по ногама зима?“

„Није мене по ногама зима,
По сам зиму дома оставила:
Зашто ми је ђувегију туга;
Када оре, од свакога горе,
А кад сије, свако му се смије,
Кад повлачи, једва се довлачи!“
„Јадна била, Шаренгаћа Шеће!
То је тебе ђувегија гладан.“
„Није гладан — не живио мајци!
До ручка му девет уштипака,
И то му је ручак чалабрчак,
А на ручак каблић млаћенице
И сувише двије просенице;
Дроби густо — остало му путо,
Понда иде на душеку спават
И ја идем код њега да спавам;
Ја с' примакнем, а он се одмакне,
Од њега се срећа одмицала;
Ја га љубим, а он се отире,
Од њега се браћа отирала;
Ја га штиплем, а он зове мајку;
Ма што ће му? — Не живио мајци!“

XXIII. Невјестина жалба.

Сјајала се мјесечина —
Као био дан,
Црњела се ђедетина —
Као црни пањ,
И још вели мајка моја,
Да ме ђеду да;
Бог јој дао веће јаде —
Што ћу ђеду ја?
Кад у дрва хоћу одит,
Мене ђед не да:
„Не ид' тамо, душо моја —
Саломићеш се!“
Ја у дрва, ђед из грма —
Што ћ' од ђеда ја?
Када оћу води одит —
Мене ђед не да:
„Не ид' тамо, душо моја —
Утопићеш се!“
Ја на воду, ђед за ногу —
Што ћ' од ђеда ја?
Када кренем на базару —
Мене ђед не да:
„Не ид' тамо, душо моја —
Да те свак гледа!“
Па се одох другам жалит —
Што ћ' од ђеда ја?
Друге су ме научиле, —
Како и ваља:

Саломи му обје ноге —
 Да те не стиге;
 И еломи му обје руке, —
 Да те не фата;
 Па му простри пустиницу —
 Да се ваљушка;
 И скувај му масонице, —
 Нек се нагњечка.“

XXIV. Хајка и Мујо.

Под оном гором зеленом
 И оном вишњом планином,
 Мало се село виђаше,
 У село коло играше,
 У коло Хајка ђевојка,
 Свилен јој кавад до земље,
 Златни јој ђемер до бедре,
 Ситни јој бисер до недра,
 Русе јој косе до паса.
 Гледа је Мујо са града
 „Хеј море, Хајко, ђевојко!
 Ко ти је свилу кројио?
 Ко ти је ђемер ковао?
 Ко ти је бисер низао?
 Ко ти је косу гојио?“
 „Прођи се, Мујо, са града!
 Отац ми свилу кројио,
 Браћа ми ђемер ковали,
 Сестре ми бисер низале,
 Мајка ми косу гојила,
 Која ме рано будила!“

Приближежио: **Иван Шевић.**

XXV.

(Колитин.)

Везла прела ђевојка,
 На чардаку код мајке;
 Отуд иде делија:
 Помагај Бог ђевојко,
 Хоћу ли доћ' помоћи,
 Вести, прести до ноћи,
 А од ноћи љубећи.
 Мич' се отле делијо,
 Коњ се теби спстака,
 Сабља ти се одмакла,
 А ђевојка примакла,
 Па јој лице љубно,
 Русу косу мрсно,
 Алтун чело потно,
 Црне очи мутно,
 Бјело лице љубно.

XXVI.

Расла ми трава до бјела двора,
 До бјела двора младога Јова,
 Туна ми Јово коња коваше,
 Драга га љуба с пенџера гледа:
 Мич' ми се отле мој' обје очи,
 Уковах коња тебе гледајућ.
 Ја то и хоћу да укујеш,
 Да га укујеш, да не путујеш,
 Јербо не могу сама спавати,
 Ни бјеле данке изгледивати,
 Ни тавне ноћи исчекивати.

XXVII.

Прошетале бањанке ђевојке,
 Покрај бање, покрај воде ладне,
 Саме собом говориле младе:
 Ах да нам је бању саградити!
 Око бање цв'јеће насадити,
 А на цв'јеће момке намамити.
 Да нам даду к'о што нам не даду,
 Да нам даду момке пробирати,
 Варошана не бих ни једнога,
 Варопани веле јорданџије,
 Што имаше све за дуван даше,
 Што стекосе у кави попише,
 Гладни сједе у ђевојке гледе.

Приближежио: **Ђорђе Станић.**

XXVIII. Вила и три вијенца.

(Груда)

Бјела вила три вијенца вила:
 Један вила цв'јећа босилкова,
 Други вила цв'јећа мазуране,
 Они трећи цв'јећа јадикова,
 Па их баца у Дунав у воду,
 Па је њима ријеч говорила:
 Пловите ми зелени вјенчеви
 Све до двора моје старе мајке;
 Кад доћете пред мајчине дворе,
 Дваш клизните, трећом говорите:
 Жени мајко о јесени сина,
 Ако ли га оженити нећеш,
 Сама ће ти на дворе доћи,
 Ал' не реци да је наметница:
 Наметници магла пред очима,
 Удовици јасна мјесечина,
 А ђевојци сунце и ведрина.

Приближежио **Ш. Никаљевић.**

Њњижевни преглед.

Studi slavi di letteratura ed arte. Marco Zar. Zara tipografia di G. Woditzka — 1890.

Под оввијем натписом издао је наш вриједни сарадник Марко Цар књигу, у којој су шљедећа поглавља: *Gli Slavi al secolo XIX.* — *Principi poeti del Montenegro: I. Pietro II. ed il suo Gorski Vianaz. II. Nicolò I. e la „Czarina de' Balcani“.* — Vuk Stef. Karadžić e la poesia popolare serba. — Zmaj Jovan Jovanović. — Mattia Ban. — Leone Tolstoj e il romanzo russo. — Vasil Vereschciaghin.

У првоме чланку писац уводи читаоца у словенски свијет, који се у XIX вијеку на нов живот рађа. „Вртложни покрет, што пошљеднијех година драма словенскијем свијетом, потакну живу жељу у западнијем народима, да изближе упознаду ову расу неизмјерну, што насељује двије трећине Јевропе, расу умну и чилу, која иде к будућности и расте снагом и шири се по свему истоку. Нећемо говорити о другијем књижевностима словенскијем, али који Јевропејац, средње образован, није упознао, ма и помоћу превода, ремек-дјела једнога Пушкина, једног Дрмичева, једнога Гогоља, једнога Тургенјева, једнога Толстоја?... Ови сјеврски варвари пружају нам најсвјежију и најпривлачнију књижевност што је има, и намећу се све више јевропском укусу својом оригиналношћу, умјереношћу техничком, а сврх свега онијем топлијем дахом милостиве симпатије, којим они траже да прожму све људске невоље!“ Говорећи о српском препороду, истиче како је превладао у књижевности српски језик, тошкански међу словенскијем, који се говори у Биограду, у Дубровнику и на Цетињу. „И овај језик, кадрифициран у великом рјечнику Даничићевом, дјелу достојном једног Грима, једног Литреа, ил' једног Томазеа, правом се поноси не само дивнијем умотворинама народнијем, него и једном тристагодишњом књижевношћу, што данас опет почиње цвјетати по свијем гранама људскога живота“.

Овоме словенском препороду радује се свијет изображени. „Не бројећи катедре, на којима се предаје славистика у Француској, у Њемачкој и у Аустро-Угарској,

ми смо видјели како старац Гледстон пише *Апошесоу Црне Горе*, Леополд Ранке и Венијамин Калај историју српскога народа, Дуј. Лезке како преводи на француски *Несторову Хронику*, а Vogt читаве књиге критике о рускијем романима.“ Тако се завршује овај — рецимо — увод у књигу, којој је сврха, да упознаде италијански народ са некијем чиниоцима тога препорода.

На првоме мјесту долазе књижевници — pjesници црногорски, Петар II и Никола I, које црта најживијем бојама, помњиво сабранијем по критичкој литератури *Горског Вијенца* и *Балканске Царице*, имајући пред очима вазда и опћу јевропску књижевност. „Петар Петровић Његош у цртању народнијех типова располаже тајном онога савршенства простота и монументалнога, кој се међу модернијема толико дивимо у Гета; и д: негови јунаци нијесу написали својом крвљу, кроз вјекове, најљепше листове српске историје, ипак силом умјетности, којом су извајани, имали би не спорно право са свога дуктора на бесмртност.“ Овако завршује слику pjesника *Горског Вијенца*; а о *Балканској Царици* овако се изражава: „Ово дјело, ко *Егмонш Гетеов*, моћи ће гдје-гдје оскудијевати правом драматичком израдом; моћи ће му се приговорити, да се кад-кад приближује границама мелодраме; али као вјерно огледало једне велике епохе, и као снажна студија карактера, као споменутога драма Гетеова, остаје знаменито дјело.... И ову ману, схватати драму више као појему неголи као драмско дјело, имали су сви велики директн pjesници од Бајрона и Гетеа до Хајна и Виктор-Ига.“ А о самоме pjesнику овако пише: „Када један владар својим примјером потиче љубав у својима поданицима према књизи, без сумње је лијеп ствар; али кад један књаз, у своје жару демократекоме, признаје као књаз Никола да „Књаз се рађа ка сви смртни, — Књаз је прави ко умије, — а од књаза незналице, — дому, земљи фајде није“ — када један владајући књаз тако пише, санкционирајући тијем просте ал' ипак смјеле друштвене теорије једнога Макса Нордауа, онда је овај књаз у истини достојан да управља судбином, као што је пјевао лорд Тенисон, једнога народа испобједимога“.

Врло је важна студија Царева о Вуку и српској народној пјесми, која је у

исто доба и најопсежнија. Такођер су е љубављу израђене слике Змај Јована Јовановића и Матије Бана. О Змају се овако изражава: . . . „Као пјесник лиреки он заузима угуледно мјесто у модерној јевропској књижевности. Ја мислим, да не прећеравам, тврдећи, да, изузевши Кардућа и Swinburne-a, нема данас у Јевропи, особито послје смрти R. Browning-a, пјесничке нарави боље еквилибриране од његова“. За Матију Бана пише: „Бан, прави ученик Шекспиров, имао је модерну музу; историју, комедију, трагедију, смијех, плач, појезију, прозу — све обухваћају његова дјела. Узвишено је оличио у Обилићу, у Хусу, у Марти, у Марији Кабога; ужасно и страшно у Цару Ивану; лијепо у Мејрими, у Добрили, у Ванди. . . . Његов је стил снажан, збијен, армоничан. Броји се преко 40.000 стихова из његова пера. И ако се о његовом цијелом раду не може рећи с Орацијем: Exegi monumentum и т. д., ја мислим да пјесник може ускликнути: Non omnia moriar“.

Врло ће добро доћи у Италију и Цареварадину о Лаву Толстоме и руском роману, пошто се у Италији још на руској књижевности не ради толико колико у Француској и у Шемачкој. У опће ова ће књига допринијети доста у Италији и бољему упознавању словенског свијета, особито српскога, што веће бити нимало излишно с оне стране јадранскога мора за све то боље однее наше међусобне. Али из ове књиге моћи ће се научити многоме и они наши сународници по приморју јадранскоме, који италијанскијем језику владају, и за то им ово дјелце најтоплије препоручујемо.

Наши Листови.

Мајска свеска **Отаџбине** доноси листом *наставке* радова започетијех у пређашњијем свескама и започиње доносити низ реалистичких пјесама *Ва. М. Јовановић* под натписом *Из самачког живота*, о којима ћемо други пут проговорити. Даље доноси у књижевном прегледу: *Asboth (Manos) de, An official tour through Bosnia and Herzegovina*. Реферат *Дра М. Веснића*.

Јулска свеска *Отаџбине* такођер доноси *наставке* започетијех радова и сувише: *Зар што-Лудило?* Драму у три чина *Ј. Ече-*

гараја са шпањолског оригинала превео *Х. С. Давичо*; *Увело листиће*, новелу *Чики Гергеља*, српски од *Д. Ђокића*; *Животи у мору*, јавно предавање *Дра Ђ. Јовановића*, и у књижевном прегледу: Геолошки анали Балканског полуострва — реферат академика *Дра Ђ. Пилара*, и једну књижевну биљешку о Бошковићевом издању *Османа Гундулићева*.

Јулска свеска *Отаџбине* осим наставка донијела је: *У новој кући*, приповијетку *И. Вукићевића*; двије *Војислављеве* пјесмице; у позоришном прегледу: *Девиза* од *А. Дима Сина*, реферат *Драгомира Јанковића*; а у књижевном прегледу: Наше школске књиге и учила од *Пав. В. Несторовића*.

И овом је свеском овај ваљани мјесечни лист допунио прву стотину свезака; а садржину њихову, уређену хронолошки по струкама и писцима доноси у засебној ванредној свесци на 86 страница, одакле се најбоље може судити, колико је привриједила *Отаџбина* у нашој књижевној копници; а за каквоћу ове садржине довољна је препорука име уредниково. Ми му честитамо на истрајности и желимо, да уреди још коју стотину оваквијех књига!

CRNOJEVIĆ

Имамо да прегледамо **Босанску Вилу** од 7-ог до 16-ог броја. Ту се еријетамо са шљедећијема именима млађијех наших пјесника: *Драгушин Илић*, *Љубинко*, *В. Тројановић*, *А. Шакшић*, *Љубисав*, *Аластор*, *Ј. Душић*, *А. Гавриловић*, *Ј. Радивовић-Вачић*, *С. Мијалковић*, *Мир Мир*, и *Л. Николић*; међу овимјем именима наодимо први пут и име младога *Риза-бега Капетановића*, сина познатог српског књижевника Мехмедбега Капетановића. Приповијетке су од *И. Вукићевића* и *Ђ. Јовановића*. За тимјем ваља да споменемо *Пути на Вукушу* од *Марка Поповића* и *Јавник и Чавник* од *Мила Обрадовића*, гдје се упознајемо са некијем нашим крајевима у Босни и Херцеговини. Врло је важна радња *Из историје српске књижевности* од још непознатог писца, која је почела излазити у 10-ом броју. Особито је овај лист богат нашим народнијем умстворинама.

Културне биљешке

(Обновљење Иванбегове цркве на Цетињу.) Г. 1484 *Иван Црнојевић*. Господар зетски, почео је градити манастир на Цетињу за сједиште зетских митрополита, која се задужбина Иванбегова бијељела пуна два вијека све до г. 1690, када је послје славне битке Вртијељске Сулејман паша скадарски, продријевши до Цетиња, са земљом срани. На основима исте цркве, у којој се нашао и гроб Иванбегов, Његово Височанство Књаз Никола подигао је лијепу цркву са кубетом, у којој се пропјала литургија на дан св. Јована Богослова, 26 тек. м., таман дакле послје два вијека. Црква је ограђена од финог ођељаног бијелог камена и лијепо је пристала на пољани између Књажевског Двора, биљарде и манастира. Иконостас је израђен у Русији — управо ремек дјело сликарства. Црква је освећена на најсвечанији начин. Сви великодостојници државни били су присутни у пуној парадн. Њихова Височанства са Књазом Петром Карађорђевићем, са свијема свијетлијема члавовима Књаженскога Дома и са свијема дворским чиновима такођер су били у пуној гали. Послје службе ударала је новоустановљена војничка свирка народну химну. Изнад главнијех врата црквенијех урезан је на једној плочи овај натпис:

Сей святий храмъ рождества
Пресвѣтѣи Богородици воздвигне
Благовѣрній Государъ Князь
Черногорскій

Николай Петровичъ Нѣгошъ
въ лѣто отъ сотворенія мѣра
7394, отъ рождества Христова
1886 на основѣ бившей здѣ
церкви созданѣи благовѣрнимъ
Государѣмъ зетскимъ Иваномъ
Черносвичемъ.

(За споменик Сима Милутиновића Сарајлије.) Новопокренути српски лист *Напредак* у Сарајеву донио је у првом броју ову напомену: „24 октобра 1891 г. навршиће се равно 100 година, да је српска мајка у шећер Сарајеву обдарила цијели српски народ чедом, у којему се послје развио женијални дух; да нам је даровала великана, какве само вијекови рађају, т. ј. неумрлог српског пјесника и честитог борца за срп-

ску слободу: *Симу Милутиновића*, познатог у нашој књижевности под именом *Чубра Чојковића*. Ко је био Сима, колико је он радио за Српство и пером и умом и оштром сабљом — данас је мислимо, свима добро познато и ако овђе у Сарајеву многи и многи познају Сима само по имену... а његових дјела нијгда ни видјели нијесу. Одатле је ваљда и онај мук у Симиној домовини, да се још нико, осим неки мали број грађана није ни сјетио његове стогодишњице. И ако овако пође напријед, нагледа да Сарајлије неће ни прославити тај дан *достојном успоменом*. Како смо извијештени дична „*Босанска Вила*“ говориће опширније о дјелима и животу Сима Милутиновића и позвати Србе, да се прену од немара, који нам убија и крв и душу, а да се *првоме сину Сарајева*, женијалноме српскоме пјеснику, јунаку и учитељу неумрлог Петра Петровића Његоша, подигне достојан споменик. Ми радо ово биљежимо, јер знамо, да ће глас „*Виле*“ одјекнути у Српству, а уздамо се и у Сарајеву — да опомињемо свијесно грађанство, да се за то побрине и да српско-православна општина *настоји прва установити један одбор*, из свих етажека, који би проучио, какав да се подигне споменик Сими Милутиновићу, где да му се подигне и да тури у народ *проглас* за скупљање дарова. Ми рекосмо нашу на вријеме... па е да ове ријечи продру тамо у општинску дворану, и ако је опасана дебелјем зидовима“. *Напредак* није могао љепше започети и боље себе у Српству препоручити.

Одговори Администрације.

Требиње. Г. Ј. А. — Ми смо вам отправили — јесте ли примили? Јавите нам.

Карловци. Г. Ј. Д. — Такођер.

Н. Сад. Г. Љ. С. — Такођер.

Јавна преписка Уредништва.

Дубровник Н. Н. — Нијесте погодили ни Ви ни загребачки *Вѣстник*. Писац чланка „Број Срба и Хрвата“ још није ни видио Црну Гору!

Уређује Др. Л. Томановић.